

โกงได้ไม่เป็นไรหากแบ่งหรือให้ประโยชน์ กับ ทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผลของจอห์น เอลสเตอร์ Jon Elster's Rational Choice Theory and the problem of “Steal as much as you want, as long as you let me have some” in Thai Politics

ไชยันต์ ไชยพร¹

บทคัดย่อ

ปัญหาการทุจริตทางการเมืองในรูปแบบต่าง ๆ ตลอดจนการใช้นโยบายประชานิยมในลักษณะที่หวังผลเฉพาะหน้าทางการเมืองได้นำไปสู่การยอมรับสภาพดังกล่าวของประชาชนจำนวนมากที่มีความเห็นว่า ตนสามารถยอมรับการทุจริตในการเมืองได้ หากจะได้รับประโยชน์เฉพาะหน้าจากสภาพดังกล่าว ปัญหาในลักษณะดังกล่าวนี้อาจเกิดขึ้นเฉพาะในการเมืองไทยเท่านั้น แต่เกิดขึ้นในประเทศอื่น ๆ ด้วย ดังปรากฏในงานวิจัยของนักวิชาการทางรัฐศาสตร์ต่างประเทศสองชิ้นเป็นอย่างน้อย อันได้แก่ (1) Luigi Manzetti and Carlisle J. Wilson, (2007), “Why Do Corrupt Governments Maintain Public Support?” (เพราะเหตุใดรัฐบาลที่ทุจริตจึงรักษาการสนับสนุนจากสาธารณะไว้ได้) และ (2) Jordi Munoz, Eva Anduiza and Aina Gallego, (2012), “Why do voters forgive corrupt politicians ?” (เพราะเหตุใดผู้ลงคะแนนเสียงจึงให้อภัยนักการเมืองที่ทุจริต)*

จากเงื่อนไขที่กล่าวไปข้างต้นที่ได้จาก “Why Do Corrupt Governments Maintain Public Support?” (2007) และ “Who do voters forgive corrupt politicians? Cynicism, noise and implicit exchange” (2012) ผู้เขียนเห็นว่า ได้นำไปสู่สิ่งที่ในแง่หนึ่งอาจจะเรียกได้ว่าเป็นปัญหา “ตรรกะวิบัติทางจริยธรรม” ของผู้คนในสังคม ซึ่งหนึ่งในการทำความเข้าใจและหาทางออกจาก “ตรรกะวิบัติทางจริยธรรม” ดังกล่าวนี้นี้ ผู้เขียนขอวิเคราะห์โดยใช้ทฤษฎีแนวการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล (Rational Choice Theory) ของจอห์น เอลสเตอร์ เริ่มต้นจากสมมติฐานที่ว่า มนุษย์ทุกคนถูกขับเคลื่อนด้วยแรงจูงใจที่หวังจะผลประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าผลประโยชน์ส่วนรวม และมนุษย์ทุกคนคิดอยู่ภายใต้กรอบที่ว่า จะเลือกวิธีการที่ลงทุนหรือใช้ต้นทุนน้อยที่สุดแต่ได้ประโยชน์มากที่สุด ดังนั้น การมุ่งแสวงหาประโยชน์ส่วนตัวจึงไม่ใช่เรื่องผิดจริยธรรมคุณธรรมแต่อย่างใดในสายตาของสำนักคิดนี้ อีกทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล

¹ อาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ในบทความนี้ ผู้เขียนปรับปรุงและใช้ข้อความจากฉบับร่างของงานวิจัยของผู้เขียนเรื่อง จอห์น เอลสเตอร์กับทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล (rational choice theory) ผู้สนใจโปรดดูฉบับสมบูรณ์ที่ได้รับการตรวจทานและปรับปรุงสำนวนแล้วได้จาก ไชยันต์ ไชยพร, จอห์น เอลสเตอร์กับทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล (rational choice theory). กรุงเทพฯ: Way of Book: 2557).

จะไม่สนใจที่จะวิเคราะห์อธิบายหรือหาทางออกในเชิงศีลธรรมและจริยธรรม แต่จะเน้นไปที่การใช้เหตุใช้ผลของปัจเจกบุคคลและมุ่งหวังที่จะให้การใช้เหตุใช้ผลมีความสำคัญเหนือคำอธิบายเชิงจริยธรรมศีลธรรมที่มีปัญหาในเชิงคำอธิบายที่มาและผลประโยชน์ที่จะได้รับ ดังนั้น สำหรับผู้คนที่อยู่ในสภาวะสมัยใหม่ทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผลจึงเป็นแนวทางที่จะอธิบายและแก้ปัญหาการทุจริตและผลพวงอันเลวร้ายได้อย่างเป็นเหตุเป็นผลกว่าการอิงอยู่กับชุดศีลธรรมที่ดำรงอยู่เดิม

คำสำคัญ: การทุจริตฉ้อฉลทางการเมือง การเลือกตั้ง ตระกະวิบัติทางจริยธรรม ทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล จอน เอลสเตอร์ วิกฤตการเมืองไทย

Abstract

The practice of corruption, whether in the forms of bribery, kickbacks, illegal fees and commissions, and even implementation of populist policies solely for the purpose of gaining immediate political advantages, can have an insidious effect: people tend to fall into a state of resignation which can easily degenerate into apathy and cynicism in the face of it. Worse still, this sentiment can degenerate further into that unique empathy felt by a partner in crime. This “the morality of accomplice” is well-captured by the prescription: “Steal as much as you want, as long as you let me have some”. This problematic sentiment is evident not only in Thailand, but also in many other countries [Manzetti & Wilson, 2007 ; Munoz, Anduiza & Gallego, 2012] . This article interprets the phenomenon described in Manzetti and Wilson (2007) and Munoz, Anduiza and Gallego (2012) as constituting of, and conducive to, what can be called the “fallacy of morality” problem among the populace. We explore the nature of this phenomenon in a more penetrating way using Jon Elster’s rational choice theory as an interpretative framework and, finally, suggest a way out of the problem. Succinctly expressed, the rational choice theory is predicated on two assumptions about individual moralities: (a) individuals are always driven more by self-interest than common-interest motives; and (b) individuals tend to seek to maximize their own self-interest using the most optimal means at their disposal. Based on these fundamental assumptions, the rational choice theory proceeds by ways of inference to the startling conclusion that it is not morally wrong to pursue one’s self-interest, so long as that is not a blatant violation of the laws. Taking human beings as they are, the rational choice theory understandably ignores the question of whether this practice of maximizing one’s interests is morally desirable or not, let alone to propose a way to fix it. On the other hand, the theory emphasizes that if individuals make the best use of their rationality, they can reasonably expect the so-called identity of interests to emerge as an outcome. This feature gives the theory an advantage over the traditional and prevailing ethos of invoking folk or religious moralities to countervail the evil of corruption.

Keywords: corruption in politics, election, fallacy of morality, rationality, Rational Choice Theory, Jon Elster, Thai political crisis

เป็นที่รับรู้ว่าเป็นที่ผ่านมามาจนถึงขณะนี้ ปัญหาการทุจริตทางการเมืองในรูปแบบต่าง ๆ ตลอดจนการใช้นโยบายประชานิยมในลักษณะที่หวังผลเฉพาะหน้าทางการเมืองได้นำไปสู่การยอมรับสภาพดังกล่าวของประชาชนจำนวนมากที่มีความเห็นว่าคุณสามารถยอมรับการทุจริตในการเมืองได้ หากจะได้รับการโยกย้ายเฉพาะหน้าจากสภาพดังกล่าว อย่างไรก็ตาม ปัญหาในลักษณะดังกล่าวนี้มิได้เกิดขึ้นเฉพาะในการเมืองไทยเท่านั้น แต่เกิดขึ้นในประเทศอื่น ๆ ด้วย ดังปรากฏในงานวิจัยของนักวิชาการทางรัฐศาสตร์ต่างประเทศสองชิ้นเป็นอย่างน้อย อันได้แก่ (1) Luigi Manzetti and Carlole J. Wilson, (2007), “Why Do Corrupt Governments Maintain Public Support?” (เพราะเหตุใดรัฐบาลที่คอร์รัปชันจึงรักษาการสนับสนุนจากสาธารณะไว้ได้)¹ และ (2) Jordi Munoz, Eva Anduiza and Aina Gallego, (2012), “Why do voters forgive corrupt politicians?” (เพราะเหตุใดผู้ลงคะแนนเสียงจึงให้อภัยนักการเมืองที่ทุจริต)²

ในงานวิจัยเรื่อง “Why Do Corrupt Governments Maintain Public Support?” ที่ตีพิมพ์ พ.ศ. 2550 Luigi Manzetti และ Carlole J. Wilson พยายามที่จะศึกษาหาคำตอบต่อข้อสงสัยที่ว่า “ทำไมประชาชนจึงยังคงสนับสนุนรัฐบาลที่ทุจริตคอร์รัปชัน” Manzetti และ Wilson

ได้เก็บตัวอย่างและศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบปรากฏการณ์ทางการเมืองดังกล่าวนี้จาก 14 ประเทศ (ไม่รวมประเทศไทย) และได้ข้อสรุปว่า หลักฐานทางสถิติสอดคล้องกับสมมติฐานการศึกษาที่พวกเขาได้ตั้งไว้ นั่นคือ “ประชาชนในประเทศที่สถาบันการเมืองและระบบราชการอ่อนแอไร้ประสิทธิภาพ แต่มีความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ (patron-clients relationships) ที่เข้มแข็ง มีแนวโน้มที่จะสนับสนุนผู้นำที่ฉ้อฉล (abuse) ที่ประชาชนคาดหวังว่าจะได้รับประโยชน์ที่จับต้องได้จากผู้นำแบบนี้” บทความนี้ชี้ว่า ตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1990 ทั่วโลกตื่นตัวต่อผลเสียร้ายแรงที่เกิดจากการทุจริตของนักการเมืองที่กระทบต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจ และความเชื่อมั่นทางการเมืองของประชาชนในบางประเทศ เช่น บราซิล เปรู และเอกวาดอร์ ประชาชนไม่พอใจอย่างแรงต่อการทุจริตของผู้นำจนถึงขั้นถอดถอนออกจากตำแหน่ง (impeachment) หรือในกรณี อิตาลี เยอรมนี และญี่ปุ่น ที่นายกรัฐมนตรีถูกกดดันจนต้องลาออกรวมทั้งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในตนเองเดียวกันในฟิลิปปินส์และอินโดนีเซีย³ แต่กระนั้น ข้อเท็จจริงอันหนึ่งที่ยังไม่ได้สนใจวิเคราะห์อย่างจริงจัง คือ นักการเมืองที่ทุจริตหรือชื่อเสียงเสื่อมเสียเหล่านั้นมีจำนวนไม่น้อยที่ได้รับชัยชนะมีคะแนนเสียงท่วมท้นในการเลือกตั้งได้กลับเข้าไปมีอำนาจทางการเมืองอีกหนึ่งในตัวอย่างที่โดดเด่นชัดเจน คือ กรณี

¹ Luigi Manzetti and Carlole J. Wilson (2007) Why Do Corrupt Governments Maintain Public Support?, *Comparative Political Studies*, 40(8), 949-970.

² Jordi Munoz, Eva Anduiza and Aina Gallego (2012, July). Who do voters forgive corrupt politicians? Cynicism, noise and implicit exchange. Paper prepared to be presented at the IPSA (International Political Science Association) conference, Madrid.

³ Luigi Manzetti and Carlole J. Wilson (2007). Why Do Corrupt Governments Maintain Public Support?, *Comparative Political Studies*, 40(8), 949-970.

นายซิลวิโอ เบอรัลลุสโคนี ของอิตาลี แม้ว่าเขาจะถูกศาลไต่สวนในข้อกล่าวหาเกี่ยวกับอาชญากรรมร้ายแรงมากมาย แต่เขาก็ยังได้รับเลือกกลับมาเป็นนายกรัฐมนตรีใน พ.ศ. 2537 และอีกครั้งหนึ่งใน พ.ศ. 2543⁴

ส่วนงานวิจัยของ Jordi Munoz, Eva Anduiza and Aina Gallego ที่เผยแพร่ในปี พ.ศ. 2555 แม้ว่างานของ Jordi Munoz, Eva Anduiza and Aina Gallego จะเกิดขึ้นหลังงานของ Luigi Manzetti และ Carlole J. Wilson เป็นเวลา 5 ปี แต่ดูเหมือนว่า คำถามหรือปัญหาในงานวิจัยของ Luigi Manzetti และ Carlole J. Wilson ก็ยังเป็นปัญหาคั่งค้างคาใจนักรัฐศาสตร์ทั่วโลกอยู่ตลอดจนถึงปัจจุบัน และยังสามารถพบได้ในประเทศต่าง ๆ ดังที่ยืนยันโดยงานวิจัยของ Jordi Munoz, Eva Anduiza and Aina Gallego จากชื่องานวิจัยของ Jordi Munoz, Eva Anduiza and Aina Gallego สะท้อนให้เห็นว่า คณะผู้วิจัยต้องการตอบคำถามเดียวกันกับของ Luigi Manzetti และ Carlole J. Wilson และ Jordi Munoz, Eva Anduiza and Aina Gallego ก็เห็นด้วยกับหนึ่งในคำตอบที่ได้จากการวิเคราะห์ของ Luigi Manzetti และ Carlole J. Wilson คือ สถาบันการเมืองและระบบราชการอ่อนแอไร้ประสิทธิภาพ แต่ Jordi Munoz, Eva Anduiza and Aina Gallego มีคำอธิบายเพิ่มเติมต่อสาเหตุที่ประชาชนยังสนับสนุนนักการเมืองที่ทุจริต โดยเจาะไปที่การหาคำตอบว่าทำไมประชาชนถึงยอมให้อภัยนักการเมืองที่ทุจริต⁵

ผู้เขียนได้ประโยชน์จากงานวิจัยของ Jordi Munoz, Eva Anduiza and Aina Gallego ในแง่ที่พวกเขาได้สรุปประเด็นสาเหตุของปัญหาดังกล่าวนี้นักวิชาการก่อนหน้าพวกเขาไว้อย่างเป็นระบบ และพวกเขายังได้รวบรวมรายชื่อหนังสือและบทความต่าง ๆ ที่ศึกษาในประเด็นปัญหาดังกล่าวนี้นจนถึงปัจจุบันไว้ด้วย ทำให้เห็นว่าประเด็นปัญหาดังกล่าวนี้นี้เกิดขึ้นในมากมายหลายประเทศ และมีนักรัฐศาสตร์จำนวนมากที่ห่วงใยกังวลต่อปัญหาดังกล่าวนี้นี้และได้ทำการศึกษาหาคำตอบและทางออกต่อปัญหานี้อย่างจริงจัง ผู้อ่านท่านใดที่สนใจสามารถค้นได้จาก <http://let-131-198.uab.es/recercapoli/images/publications/Experiment%20corruption%20IPSA.pdf> หน้า 15-18

ในภาพรวม Jordi Munoz, Eva Anduiza and Aina Gallego กล่าวว่า งานวิจัยก่อนหน้าของพวกเขาได้ชี้ให้เห็นถึงปัจจัยที่ส่งผลให้ประชาชนสนับสนุนนักการเมืองที่ทุจริต ได้แก่ (1) การขาดข้อมูลข่าวสาร และ (2) ความอ่อนแอของสถาบันทางการเมืองและของกลุ่มที่ฝึกฝึ เลือกข้างทางการเมืองในการอธิบายข้อเท็จจริงดังกล่าวนี้ คือ ข้อมูลข่าวสาร ซึ่งปัจจัยทั้งสองข้อนี้ถือเป็นปัจจัยในเชิงมหภาค ส่วนในปัจจัยในเชิงจุลภาค และพวกเขาได้สรุปให้เห็นเงื่อนไขสามประการที่อธิบายการที่ประชาชนยังสนับสนุนนักการเมืองที่ทุจริต คือ

1. กลุ่มประชาชนที่ฝึกฝึ เลือกข้างหรือเลือกพรรคการเมืองมักจะมีความรู้สึกยอมรับหรือทนได้กับการทุจริตของกลุ่มการเมืองหรือพรรคการเมืองที่ตนชอบ และมักจะมีแนวโน้มที่จะ

⁴ Luigi Manzetti and Carlole J. Wilson (2007). *Why Do Corrupt Governments Maintain Public Support?*, *Comparative Political Studies*, 40(8), 949-970.

⁵ Jordi Munoz, Eva Anduiza and Aina Gallego. *Who do voters forgive corrupt politicians? Cynicism, noise and implicit exchange.* op.cit., p. 2.

ยังลงคะแนนให้กับนักการเมืองที่ทุจริตที่สังกัดพรรคที่ตนชื่นชอบ ซึ่งสามารถอธิบายลงลึกไปได้อีกว่า ผู้ลงคะแนนเหล่านี้มักจะรับรู้ถึงความสำเร็จในการบริหารงานของพรรคการเมืองที่ตนชื่นชอบ ความสำเร็จที่ว่านี้ คือ การทำให้ประชาชนเข้าถึงและได้รับส่วนแบ่งในทรัพยากรหรือทรัพย์สินผลประโยชน์ต่าง ๆ (resources) ซึ่งสภาพการณ์ดังกล่าวนี้ นักรัฐศาสตร์บางท่านถือได้ว่าเป็น “การแลกเปลี่ยนกันโดยนัย” (implicit exchange) ระหว่างคะแนนเสียงสนับสนุนของประชาชนกับการได้รับการแบ่งปันหรือการตอบสนองผลประโยชน์จากนักการเมืองที่ทุจริต จนถึงขนาดที่มีสำนวนในประเทศบราซิลที่เป็นหนึ่งในประเทศมีปัญหาดังกล่าวนี้ นั่นคือ “rouba mais faz” ซึ่งแปลเป็นภาษาอังกฤษคือ “he steals, but he gets things done” หรือ “เขาขโมย แต่เขาก็ทำให้ได้”⁶ ซึ่งของไทยเราก็มีสำนวนคล้ายๆ กันนี้คือ “โกงได้ แต่ขอให้แบ่ง”

2. ประชาชนมักจะไม่ให้ความเชื่อถือรับฟังข้อมูลเกี่ยวกับการทุจริตของนักการเมืองหรือพรรคการเมืองที่เขาชื่นชอบ โดยอ้างว่าเป็นการกล่าวหาที่ไม่มีมูลความจริง (baseless) จากฝ่ายตรงข้าม ซึ่งนักรัฐศาสตร์บางท่านได้เรียกสภาพการณ์ดังกล่าวนี้ว่า “noise hypothesis” ซึ่งผู้เขียนเข้าใจว่าผู้ตั้งวลีนี้ต้องการสื่อให้เห็นว่า ประชาชนประเภทนี้มักจะมองว่า ข้อกล่าวหาเป็นเพียงแค่สมมุติฐานและให้ค่าว่าเป็นเพียงเสียงนกเสียงกาที่เกิดขึ้นเจือจาง

เป็นปรกติในความขัดแย้งทางการเมือง ซึ่ง Jordi Munoz, Eva Anduiza and Aina Gallego ก็ได้ อธิบายเพิ่มเติมว่า สภาพการณ์ดังกล่าวนี้เกิดจากการที่มีความขัดแย้งทางการเมืองเกิดขึ้นอยู่มากมาย กระจายไปทั่วตลอดเวลาจนทำให้ประชาชนมีแนวโน้มที่จะเพิกเฉยต่อข้อกล่าวหาในเรื่องการทุจริต⁷

3. ประชาชนจะมองว่า พรรคการเมืองทุกพรรคต่างก็ทุจริตเหมือนกัน (all parties are equally affected by corruption) ดังนั้น แม้ว่าพวกเขาจะปฏิเสธการทุจริต แต่จะไม่ทำให้พวกเขาเปลี่ยนใจในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ซึ่งสภาพการณ์ดังกล่าวนี้ นักรัฐศาสตร์บางท่านเรียกว่าเป็นอาการ “cynicism” หรือ “คติคิดแบบหยันหยามโลก”⁸ นั่นคือ เห็นว่า พรรคการเมืองและนักการเมืองล้วนเลวร้ายหมด ดังนั้น ภายใต้เงื่อนไขดังกล่าวนี้ ไม่สามารถไปเปลี่ยนอะไรได้ และหากยังจะต้องลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ก็เลือกพรรคการเมืองที่ “โกงแล้วให้” น่าจะเป็นตัวเลือกหรือคำตอบที่ดีที่สุด

จากเงื่อนไขที่กล่าวไปข้างต้นที่ได้จาก “Why Do Corrupt Governments Maintain Public Support?” (2007) และ “Who do voters forgive corrupt politicians? Cynicism, noise and implicit exchange” (2012) ผู้เขียนเห็นว่า ได้นำไปสู่สิ่งที่ในแง่หนึ่งอาจจะเรียกได้ว่าเป็นปัญหา “ตรรกะวิบัติทางจริยธรรม” ของผู้คนในสังคม ซึ่งหนึ่งในการทำความเข้าใจและหาทางออกจาก

⁶ Jordi Munoz, Eva Anduiza and Aina Gallego. *Who do voters forgive corrupt politicians? Cynicism, noise and implicit exchange. op.cit., p. 4* และ ดู Larry Rohter. (2000, May 5). *Corruption Steals Headlines in Sao Paulo. The New York Times. from http://articles.sun-sentinel.com/2000-05-05/news/0005040870_1_celso-pitta-nicea-pitta-sao-paulo*

⁷ Jordi Munoz, Eva Anduiza and Aina Gallego. *Who do voters forgive corrupt politicians? Cynicism, noise and implicit exchange. op.cit., p. 4*

⁸ *ibid.*, p. 4

“ตรรกะวิถีทางจริยธรรม” ดังกล่าวนี ผู้เขียนขอวิเคราะห์โดยใช้ทฤษฎีแนวการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล (rational choice theory) ของ จอน เอลสเตอร์ (Jon Elster) เริ่มต้นจากสมมติฐานที่ว่า มนุษย์ทุกคนถูกขับเคลื่อนด้วยแรงจูงใจที่หวังจะผลประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าผลประโยชน์ส่วนรวม และมนุษย์ทุกคนคิดอยู่ภายใต้กรอบที่ว่า จะเลือกวิธีการที่ลงทุนหรือใช้ต้นทุนน้อยที่สุดแต่ได้ประโยชน์มากที่สุด ดังนั้น การมุ่งแสวงหาประโยชน์ส่วนตัวจึงไม่ใช่เรื่องผิดจริยธรรมคุณธรรมแต่อย่างใดในสายตาของสำนักคิดนี้ อีกทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผลจะไม่สนใจที่จะวิเคราะห์อธิบายหรือหาทางออกในเชิงศีลธรรมและจริยธรรม แต่จะเน้นไปที่การใช้เหตุผล ของปัจเจกบุคคลและมุ่งหวังที่จะให้การใช้เหตุใช้ผลมีความสำคัญเหนือคำอธิบายเชิงจริยธรรมศีลธรรมที่มีปัญหาในเชิงคำอธิบายที่มาและผลประโยชน์ที่จะได้รับ⁹

จากกรณีข้างต้น ทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผลจะชี้ให้เห็นว่า ปัญหาหรือคำถามที่เกิดขึ้นตามมาก็คือ หากทุกคนมุ่งแต่แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวสูงสุดโดยขาดการใช้เหตุผลอย่างรอบคอบ กลับจะนำมาซึ่งความเสียหายต่อทุกคนแต่ละคนได้ในที่สุด ปัญหาคือ แนวทฤษฎีการเลือกอย่างมีเป็นเหตุเป็นผลนี้จะมีทางออกให้อย่างไร ทั้งนี้ ยังไม่นับปัญหาความขัดแย้งระหว่างผลประโยชน์เฉพาะหน้ากับผลประโยชน์ระยะยาว

ตัวอย่างของปัญหาในลักษณะเช่นนี้ ผู้เขียนขอยกตัวอย่างปัญหาการทำลายภาวะสิ่งแวดล้อมและการแก้ปัญหาดังกล่าว ในปัญหาดังกล่าวนี้เงื่อนไขสำคัญในการยุติและแก้ปัญหา คือ นอกจากคนแต่ละคนจะต้องหยุดรุกป่าตัดต้นไม้เพื่อหาที่ดิน

ทำกินเพิ่มแล้ว พวกเขาจะต้องปลูกต้นไม้เพิ่มอีกด้วย ขณะเดียวกัน พวกเขาจะต้องรับรู้ด้วยว่า หากดินเดิมเสื่อมสภาพ พวกเขาจะปลูกพืชได้น้อยลงหรืออย่างตีกก็ได้เท่าเดิม ซึ่งเอลสเตอร์ยอมรับว่า ในกรณีนี้ การสื่อสารให้ข้อมูลความรู้อย่างเดียวยังไม่พอ เพราะอาจมีบางบ้านที่แม้รู้ทั้งรู้อยู่ แต่ก็ยังจะดันทุรังไม่ยอมเสียประโยชน์ของตน คือ ไม่ยอมหยุดบุกรุกป่า แต่หวังแต่จะให้เพื่อนบ้านคนอื่นที่เป็นคนยอมสละประโยชน์ส่วนตัวเป็นฝ่ายหยุดบุกรุกป่าแทน ซึ่งถ้าเป็นเช่นนั้นนาน ๆ เข้า เพื่อนบ้านที่เหลือก็อาจจะเห็นว่าตนเป็นฝ่ายเสียเปรียบที่ยอมหยุดตัดต้นไม้ ในขณะที่คนอื่น ๆ บางคนหรือหลายคนยังเดินหน้ารุกป่าอยู่ คนที่ยอมหยุดรุกป่าจึงอาจหันกลับมารุกป่าตัดต้นไม้เหมือนเดิม เพราะแต่ละคนทุกคนถูกขับเคลื่อนด้วยแรงจูงใจที่หวังจะผลประโยชน์ส่วนตัว (self-interest) มากกว่าผลประโยชน์ส่วนรวมเสมอ ซึ่งผลก็คือ จะทำให้ผลประโยชน์ส่วนรวมเสียหายในที่สุด ซึ่งในที่นี้ความเสียหาย คือ ไม่สามารถป้องกันดินถล่มและความเสียหายอื่น ๆ ที่จะติดตามมาได้ รวมทั้งพวกเขาจะต้องสูญเสียผลประโยชน์ส่วนตัวของตนไปในที่สุดด้วย¹⁰ ขณะเดียวกัน เราจะเห็นได้ว่า ปัญหาโลกร้อนของยุคปัจจุบันก็มีโครงสร้างแบบเดียวกับที่เอลสเตอร์อธิบายมา คือ ประเทศอุตสาหกรรมขนาดใหญ่บางประเทศไม่ยอมหยุดหรือลดการกระทำที่เป็นสาเหตุของปัญหาโลกร้อนเนื่องจากจะทำให้ตัวเองเสียประโยชน์ ขณะเดียวกัน ประเทศที่ยอมหยุดหรือลดการกระทำที่เป็นสาเหตุของโลกร้อนก็ย่อมจะรู้สึกว่าคุณเสียเปรียบหรือถูกเอาเปรียบ และแน่นอนวัตรกรรมการแก้ปัญหาใหม่ ๆ ที่นำมาใช้ เช่น คาร์บอนเครดิต ก็ไม่อาจเกิดประโยชน์แท้จริงได้ トラบใดที่ปัญหาเรื่องความเห็น

⁹ ไชยันต์ ไชยพร, จอน เอลสเตอร์กับทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล (rational choice theory), อ้างแล้ว.

¹⁰ เพิ่งอ้าง

แก่ประโยชน์ส่วนตัวหรือผลประโยชน์เฉพาะหน้านี้ ยังแก้ไม่ได้ เพราะประเทศอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ก็ ยังหาช่องทาง การทุจริตเพื่อแสวงหาประโยชน์ส่วนตัวของตนในลักษณะของผลประโยชน์ของรัฐ (national interest) ต่อไปได้อย่างดี¹¹

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าทฤษฎีการเลือก อย่างเป็นเหตุเป็นผลของเอลสเตอร์จะเสนอว่า คนเราจะคิดอย่างเป็นเหตุเป็นผลในลักษณะที่ลงทุน น้อยที่สุดเพื่อประโยชน์ส่วนตัวมากที่สุดแล้ว แต่เขาก็ ยังเสนอประเด็นเรื่องความเป็นเหตุเป็นผลเชิง ยุทธศาสตร์ (strategically rational actor) เพื่อชี้ให้เห็นถึงขีดความสามารถในการใช้เหตุผลที่ จำเป็นที่ทำให้มนุษย์แต่ละคนได้ประโยชน์สูงสุดจริง ๆ โดยไม่ผิดพลาด คือ ไม่หลงเอยด้วยผลลัพธ์สุดท้ายที่ กลับทำลายผลประโยชน์ของตัวเองเสีย

เอลสเตอร์กล่าวว่า นอกจากความสามารถ ในการมีพฤติกรรมหรือใช้ยุทธศาสตร์เพื่อให้ได้มาซึ่ง ความพึงพอใจสูงสุดแล้ว เอลสเตอร์ยังอ้างว่า

ความเป็นเหตุเป็นผลสมบูรณ์แบบในมนุษย์ ยังมี ลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ความสามารถคิด เชิงยุทธศาสตร์และแสดงพฤติกรรม เชิงยุทธศาสตร์ (strategic behavior) ได้ กล่าวคือ มนุษย์สามารถ ตระหนักได้ว่า มนุษย์คนอื่น ต่างก็มีความเป็นเหตุ เป็นผลเช่นเดียวกันกับตน และสามารถใช้เหตุผลได้ แบบเดียวกับตนและ ได้ข้อสรุปแบบเดียวกัน และ คนอื่น ๆ ยังสามารถแสดงพฤติกรรมตอบสนอง พฤติกรรมที่คน ๆ หนึ่งกระทำหรือแสดงออกไปที่อาจ ส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์ของคนเหล่านั้นทั้งในแง่ดีและร้าย และการตระหนักได้เช่นนี้มีผลทำให้ มนุษย์ต้องกระทำหรือแสดงพฤติกรรมโดยคาดคะเน ถึงความคาดหวังและพฤติกรรมที่อาจตามมาจาก ความคาดหวังเหล่านั้นของมนุษย์คนอื่น ๆ ด้วย¹² หรือหากกล่าวในภาษาของทฤษฎีเกม (game theory) หรือทฤษฎีว่าด้วยการตัดสินใจที่ขึ้นต่อกัน และกันของบุคคลหลายคน (the theory of interdependent decisions)¹³ คือ มนุษย์

¹¹ ไชยันต์ ไชยพร, จอน เอลสเตอร์กับทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล (rational choice theory), อ้างแล้ว

¹² Jon Elster (1979). *Ulysses and the Sirens: Studies in Rationality and Irrationality*, (Cambridge: Cambridge University Press. อ้างใน ไชยันต์ ไชยพร, จอน เอลสเตอร์กับทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล (rational choice theory), อ้างแล้ว.

¹³ ทฤษฎีเกม (Game Theory) ได้รับการบุกเบิกโดยจอห์น ฟอน นอยมาน (John Von Neumann) ศาสตราจารย์ด้าน คณิตศาสตร์ชาวอเมริกันเชื้อสายฮังแกเรียนแห่งมหาวิทยาลัยพรินซ์ตัน ผู้เป็นหนึ่งในสี่คนที่ได้รับเลือกเป็นคณาจารย์ รุ่นแรกแห่ง Institute for Advanced Study ของมหาวิทยาลัยพรินซ์ตัน (อีกสองท่านที่ได้รับเกียรตินี้คือ Albert Einstein และ Kurt Gödel (ศาสตราจารย์ทางคณิตศาสตร์และปรัชญาชาวอเมริกันเชื้อสายออสเตรียน-ฮังแกเรียน ดู http://en.wikipedia.org/wiki/John_von_Neumann) โดยร่วมงานกับออสการ์ มอร์เกนสเทิร์น (Oskar Morgenstern) ศาสตราจารย์ทางเศรษฐศาสตร์ชาวอเมริกันเชื้อสายเยอรมันที่เกิดในออสเตรีย นอกจากนี้ นักทฤษฎีที่มี บทบาทในการพัฒนาทฤษฎีเกมจนเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางยังมีอีกสองท่านคือ ดันแคน ลูซ (R. Duncan Luce) และ ไฮเวิร์ต เรย์ฟา (Howard Raiffa) ศาสตราจารย์ด้าน Cognitive Sciences (Distinguished Research Professor of Cognitive Sciences) แห่งมหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย-เออไวน์ (UC-Irvine) ผู้เคยได้รับเกียรติให้ดำรงตำแหน่ง Alferd North Whitehead Professor of Psychology ที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด และ Frank P. Ramsey Professor (Emeritus) ทางเศรษฐศาสตร์การจัดการ ซึ่งปัจจุบันสอนอยู่ที่ทั้งคณะบริหารธุรกิจและคณะรัฐศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด (the Business School and the Kennedy School of Government) ลูซและเรย์ฟา (Luce and Raiffa) ได้ร่วมกันแต่งตำราชื่อ *Games and Decisions: Introduction and Critical Survey* ซึ่งเป็นที่รู้จักกันทั่วไปในหมู่นักศึกษา ทางเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ รวมทั้งในประเทศไทยเองด้วย และสุดท้าย นักทฤษฎีคนสำคัญผู้มีส่วนพัฒนาทฤษฎี เกมอีกคนหนึ่ง คือ ศาสตราจารย์โทมัส ซี เชลลิง (Thomas C. Shelling) ซึ่งเป็นผู้ที่เอลสเตอร์ยกย่องชื่นชมเป็นอย่างยิ่ง รวมทั้งได้นำหลายแนวคิดจากทฤษฎีของเขามาใช้พัฒนาทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผลของตน

จะพบกับผลลัพธ์ดังต่อไปนี้ คือ เกมที่มียุทธศาสตร์เด่น¹⁴ เกมที่มีจุดดุลยภาพ¹⁵ เกมที่ไม่มีทางออก¹⁶ รวมไปถึง เกมที่ไม่มีผู้เล่นคนใดมียุทธศาสตร์เด่น¹⁷

เอลสเตอร์เริ่มต้นโดยแยกแยะให้เห็นถึง สภาพแวดล้อม (environment) ของการตัดสินใจ กระทำสองแบบที่มีลักษณะแตกต่างกัน อันได้แก่

¹⁴ ทฤษฎีเกมมีแนวคิดหลักอยู่ว่า: เกมหนึ่งเกมประกอบด้วย ผู้เล่น (actors) จำนวนหนึ่ง โดยผู้เล่นแต่ละคนจะสามารถเลือกใช้ยุทธศาสตร์ (strategy) ได้ยุทธศาสตร์หนึ่งจากหลาย ๆ ยุทธศาสตร์ที่เป็นไปได้สำหรับเกมดังกล่าว ผู้เล่นแต่ละคนอาจเลือกใช้ยุทธศาสตร์เดียวกันหรือต่างกับผู้เล่นคนอื่น ๆ ก็ได้ กฎของเกมจะกำหนดว่า ผลตอบแทน (payoff) ที่ผู้เล่นแต่ละคนจะได้รับจะเป็นเท่าใดโดยขึ้นกับยุทธศาสตร์ที่ผู้เล่น ทุกคน เลือกใช้ ส่วน ยุทธศาสตร์เด่น (dominant strategy) หมายถึง ยุทธศาสตร์ที่ดีที่สุดที่จะนำไปสู่ผลลัพธ์ที่ดีที่สุดสำหรับผู้เล่น แต่ละคน ไม่ว่าผู้เล่นคนอื่นจะเลือกใช้ ยุทธศาสตร์เดียวกันหรือไม่ก็ตาม ยุทธศาสตร์เด่นสำหรับผู้เล่นสองฝ่าย ไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งเดียวกัน ยกตัวอย่างเช่น ในปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนขับรถกับคนเดินถนน ยุทธศาสตร์เด่นของคนขับรถคือ ไม่ระวัง ขณะที่ยุทธศาสตร์เด่นของคนเดินถนนคือ ระวัง ซึ่งจะเห็นว่าคนเดินถนนเสียเปรียบเพราะต้องแบกภาระในการระวังไว้คนเดียวในโครงสร้างปฏิสัมพันธ์แบบนี้ ยุทธศาสตร์เด่นสำหรับเกมแต่ละเกมอาจเป็นยุทธศาสตร์ แบบร่วมมือกัน หรือ แบบไม่ร่วมมือกัน ก็ได้โดยทฤษฎีเกมอธิบายว่ายุทธศาสตร์เด่นจะเป็นเช่นใดนั้นส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับ ข้อมูล (information) ที่ผู้เล่นแต่ละคนมีเกี่ยวกับผลตอบแทนที่ตนจะได้รับ ผลตอบแทนที่ผู้เล่นคนอื่น ๆ จะได้รับ และข้อมูลที่ผู้เล่นคนอื่นมีด้วย

¹⁵ จุดดุลยภาพ หมายถึง ยุทธศาสตร์ชุดหนึ่ง (ที่รวมยุทธศาสตร์เด่นของผู้เล่นทุกคนไว้ด้วยกัน) ที่ไม่มียุทธศาสตร์อื่นอีกแล้วที่จะให้ผลลัพธ์ที่ดีกว่านี้ได้ เพราะเมื่อผู้เล่นคนหนึ่งทำตามยุทธศาสตร์เด่น นั่นคือ เขาจะได้รับผลประโยชน์สูงสุดจากสถานการณ์นั้น จุดนั้นจึงถือว่าเป็นจุดดุลยภาพเพราะผู้เล่นทั้งสองฝ่ายจะได้รับประโยชน์สูงสุดที่เป็นไปได้จากการปฏิสัมพันธ์ จุดดุลยภาพอาจเอนเอียงเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก็ได้ เกมบางเกมมีจุดดุลยภาพ แต่ผู้เล่นทุกรายอาจไม่ได้มียุทธศาสตร์เด่น (เกมบางเกมไม่มียุทธศาสตร์เด่น เกมแบบนี้เรียกว่ากรณีความไม่ชัดเจนแน่นอน (indeterminacy) เพราะมียุทธศาสตร์ที่ดีพอๆกันอยู่มากกว่าหนึ่งยุทธศาสตร์ที่สามารถเลือกใช้ได้) แต่สิ่งที่ทำให้ในเกมประเภทนี้ยังคงมีจุดดุลยภาพได้เพราะในเกมเหล่านี้มี “ปฏิริยาตอบสนองที่ดีที่สุด” สำหรับการตัดสินใจแต่ละแบบอยู่ ยกตัวอย่าง มีบริษัทสองแห่งผูกขาดการขายสินค้าชนิดหนึ่งในตลาด สมมติบริษัทหนึ่งเกิดตัดสินใจผลิตน้อยลงเพื่อไถ่ราคาสินค้านั้นให้สูงขึ้น ปฏิริยาตอบสนองที่ดีที่สุดของอีกบริษัทหนึ่งก็คือผลิตเพิ่ม เพื่อฉวยโอกาสทำกำไรจากราคาสินค้าที่เพิ่มขึ้น แต่ปฏิริยาตอบสนองนี้บางครั้งก็ไม่ทำให้ทั้งสองฝ่ายได้ประโยชน์สูงสุด เป็นที่รู้กันดีว่าการแข่งขันโดยการลด-เพิ่มอุปทาน ซึ่งมีผลต่อราคาเป็นกบฏกับแบบหนึ่ง ที่อาจทำให้คู่แข่งต้องเสียประโยชน์มหาศาลในระยะยาว มีวิธีที่ทั้งสองฝ่ายจะได้ประโยชน์กว่าก็คือการฮั้วกันโดยทั้งสองฝ่ายจำกัดปริมาณการผลิตให้อยู่ต่ำกว่าระดับดุลยภาพ เพื่อรักษารูปทาน (ราคา) ไว้ในระดับสูงๆ

¹⁶ เกมบางเกมอาจมี ทางออก (solution) ที่เฉพาะเจาะจงและคาดเดาล่วงหน้าได้ โดยทางออกนี้หมายถึงชุดรวมของยุทธศาสตร์ที่ผู้เล่นทุกคนจะเลือกใช้ หรือ ผลลัพธ์ (outcome) ที่เฉพาะเจาะจงและคาดเดาล่วงหน้าได้ (เช่น ผลตอบแทนที่ผู้เล่นแต่ละคนจะได้รับ) ดู Jon Elster, *Logic and Society*, (New York, Brisbane: John Wiley & Sons: 1978), p. 151 อ้างใน ไชยันต์ ไชยพร, จอน เอลสเตอร์กับทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล (rational choice theory), อ้างแล้ว.

¹⁷ เกมบางเกมมีจุดดุลยภาพ แต่ผู้เล่นทุกรายอาจไม่ได้มียุทธศาสตร์เด่น (เกมบางเกมไม่มียุทธศาสตร์เด่น เกมแบบนี้เรียกว่ากรณีความไม่แน่นอน (indeterminacy) เพราะมียุทธศาสตร์ที่ดีพอๆกันอยู่มากกว่าหนึ่งยุทธศาสตร์ที่สามารถเลือกใช้ได้) แต่สิ่งที่ทำให้ในเกมประเภทนี้ยังคงมีจุดดุลยภาพได้เพราะในเกมเหล่านี้มี “ปฏิริยาตอบสนองที่ดีที่สุด” สำหรับการตัดสินใจแต่ละแบบอยู่ ยกตัวอย่างมีบริษัทสองแห่งผูกขาดการขายสินค้าชนิดหนึ่งในตลาด สมมติบริษัทหนึ่งเกิดตัดสินใจผลิตน้อยลงเพื่อไถ่ราคาสินค้านั้นให้สูงขึ้น ปฏิริยาตอบสนองที่ดีที่สุดของอีกบริษัทหนึ่งก็คือผลิตเพิ่ม เพื่อฉวยโอกาสทำกำไรจากราคาสินค้าที่เพิ่มขึ้น แต่ปฏิริยาตอบสนองนี้บางครั้งก็ไม่ทำให้ทั้งสองฝ่ายได้ประโยชน์สูงสุด เป็นที่รู้กันดีว่าการแข่งขันโดยการลด-เพิ่มอุปทาน ซึ่งมีผลต่อราคาเป็นกบฏกับแบบหนึ่ง ที่อาจทำให้คู่แข่งต้องเสียประโยชน์มหาศาลในระยะยาว มีวิธีที่ทั้งสองฝ่ายจะได้ประโยชน์กว่าก็คือการฮั้วกัน (cartel) โดยจำกัดปริมาณการผลิตของทั้งคู่ให้อยู่ต่ำกว่าระดับดุลยภาพ

1) ความเข้าใจชนิดที่ว่าสภาพแวดล้อมของการตัดสินใจกระทำแต่ละครั้งเป็นแบบคงที่ โดยตัวแปรทั้งหมดสามารถเป็นตัวแปรที่คงที่ และมีแต่ตัวผู้ตัดสินใจเท่านั้นที่อาจตัดสินใจในแบบที่ผิดแผกแตกต่างไปได้ (parametric environment)

2) ความเข้าใจว่าสภาพแวดล้อมของการตัดสินใจแต่ละครั้งเป็นแบบยุทธศาสตร์ ที่ตัวแปรทั้งหมดล้วนผันแปรได้โดยขึ้นต่อกันและกัน (strategic environment) ตัวผู้ตัดสินใจจึงต้องคำนึงถึงโอกาสที่ตัวแปรเหล่านี้จะแปรผันไปในลักษณะต่างๆ และผลที่จะตามมาจากการแปรผันเหล่านั้นด้วย

เอลสเตอร์ชี้ว่าสัตว์มีแนวโน้มที่จะมีความเข้าใจแบบแรก ขณะที่มนุษย์สามารถตระหนักถึงข้อเท็จจริงที่ว่า บริบทที่ตนกำลังเผชิญอยู่ (บริบทที่มีคนอื่น ๆ ร่วมตัดสินใจอยู่ด้วย) อาจส่งผลต่อผลลัพธ์ที่ตามมาจากการตัดสินใจของตนได้ และมนุษย์สามารถนำข้อเท็จจริงนี้เข้ามาประกอบการพิจารณาตัดสินใจในแต่ละครั้งของตนด้วย¹⁸ ผู้กระทำ (actor) ที่เป็นมนุษย์จึงต่างจากสัตว์ตรงที่เป็นมนุษย์เป็นผู้กระทำที่มีความเป็นเหตุเป็นผลเชิงยุทธศาสตร์

(strategically rational actor)¹⁹ ดังที่เอลสเตอร์ได้กล่าวไว้ว่า

“ผู้กระทำการที่เป็นเหตุเป็นผลแบบคงที่ปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมของตนราวกับว่า สิ่งแวดล้อมนั้นเป็นสิ่งคงที่ ขณะที่ผู้กระทำการที่เป็นเหตุเป็นผลเชิงยุทธศาสตร์จะพิจารณาถึงข้อเท็จจริงที่ว่าสภาพแวดล้อมของตนประกอบด้วยผู้กระทำรายอื่นๆ และตัวเขาเองก็เป็นส่วนหนึ่งของสภาพแวดล้อมของคนเหล่านั้นด้วย และคนเหล่านั้นก็ตระหนักรู้ในข้อนี้ ในชุมชนของผู้กระทำที่เป็นเหตุเป็นผลแบบคงที่คนแต่ละคนจะคิดว่า เขาคือผู้เดียวเท่านั้นที่พฤติกรรมสามารถผันแปรได้เป็นหลากหลายแบบ ขณะที่บุคคลอื่นเป็นเพียงตัวแปรคงที่ที่เขาต้องนำเข้ามาคำนึงถึงในการแก้ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจเท่านั้น เมื่อผู้กระทำเหล่านี้กระทำตามความเชื่อที่ไม่สอดคล้องในตัวเองเช่นนี้ของตน พวกเขา ก็จะก่อให้เกิดผลลัพธ์ที่ผิดเพี้ยนไป (perverse) และเป็นผลลัพธ์ที่ไม่ได้คาดคิดไว้ (unintended) อันเป็นประเด็นที่นักสังคมศาสตร์ตั้งแต่มาร์กซ์จนถึงเคยนส์ และตั้งแต่แมนเดวิลล์จนถึงบูดง²⁰

¹⁸ Jon Elster, *Ulysses and the Sirens: Studies in Rationality and Irrationality*, op.cit., pp. 18-19 อ้างใน ไชยันต์ ไชยพร, จอน เอลสเตอร์กับทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล (rational choice theory), อ้างแล้ว.

¹⁹ เพิ่งอ้าง

²⁰ เรมอง บูดง (Raymond Boudon) เป็นนักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศส เป็นศาสตราจารย์ที่มหาวิทยาลัย Paris-Sorbonne University และเป็นสมาชิกของสถาบันที่สำคัญอีกหลายแห่ง อาทิเช่น Académie des Sciences morales et politiques, Academia Europaea, British Academy, American Academy of Arts and Sciences, International Academy of Human Sciences of St Petersburg, Central European Academy of Arts and Sciences และเป็นนักวิจัยที่ Center for Advanced Study in the Behavioral Sciences รวมถึงได้รับเชิญให้บรรยายที่ Harvard, Oxford University และมหาวิทยาลัย Geneva, Chicago และ Stockholm งานเขียนของเขาเกี่ยวข้องกับเรื่องต่อไปี้ การศึกษา โอกาสและความไม่เท่าเทียมทางสังคม Education, Opportunity and Social Inequality (1974), ตรรกะของการกระทำทางสังคม The Logic of Social Action (1981), ทฤษฎีต่างๆ ว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงทางสังคม Theories of Social Change (1986), การวิเคราะห์อุดมการณ์ The Analysis of Ideology (1989), ศิลปะของการหว่านล้อมตนเอง The Art of Self-Persuasion (1994), กำเนิดของค่านิยม The Origin of Values (2000)

พยายามทำการศึกษาค้นคว้าเพื่อทำความเข้าใจ”²¹

ถ้ากล่าวอย่างครอบคลุมกว้างขวางที่สุด ผลลัพธ์ดังกล่าวนี้ คือ ผลลัพธ์ที่ต่อยกกว่าและตอบสนองประโยชน์ได้น้อยกว่าเมื่อมองจากจุดยืนของผู้กระทำแต่ละคน ตัวอย่างหนึ่งที่ได้ชี้ชัดในประเด็นนี้คือ แทนที่จะแข่งขันกันตักตวงผลประโยชน์ส่วนตัวอย่างไร้ยุทธศาสตร์ คนแต่ละคนที่ตระหนักในประเด็นนี้และยกระดับมาเป็น “ผู้กระทำที่มีเหตุผลในเชิงยุทธศาสตร์” (strategically rational actor) ก็จะหันมาร่วมมือกัน (cooperation) ซึ่งหลายครั้ง การร่วมมือกันเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อที่ทุกฝ่ายจะสามารถได้รับประโยชน์สูงสุด เพราะในสถานการณ์ที่ต้องอาศัยความร่วมมือกัน หากผู้กระทำไม่สามารถคิดเชิงยุทธศาสตร์เช่นที่กล่าวไป การร่วมมือกันก็อาจไม่สามารถเกิดขึ้นได้ หรืออีกตัวอย่างหนึ่งก็คือ การเข้าคิวหรือปฏิบัติตามกฎหมายจราจร หากแต่ละคนเลือกที่จะใช้วิธีการลัดคิวเพื่อไปได้เร็วกว่า คือ ใช้ต้นทุนเรื่องเวลาน้อย ไม่ต้องรอคอยและไปถึงที่หมายไปเร็วกว่าอันเป็นประโยชน์สูงสุด แต่ถ้าทุกคนทำแบบเดียวกันโดยไม่คิดว่าคนอื่นสามารถคิดและทำได้เช่นกัน ผลลัพธ์ก็อาจจะลงเอยด้วยการที่ไม่มีใครสามารถไปได้ อย่างในกรณีสี่แยกที่รถทุกคันจากทุกแยกพยายามจะดันทุรังเดินหน้าไป หรือพยายาม ฝ่าไฟแดงไปแล้วก็ไปติดอยู่กลางสี่แยก หรือการใช้ประโยชน์จากส้วม

สาธารณะโดยคนแรก ๆ จะสามารถใช้ส้วมที่สะอาด แต่ด้วยความคิดที่มุ่งประโยชน์สูงสุดและลงทุนน้อยที่สุด คนพวกแรก ๆ ก็จะถูกไล่ไปโดยไม่รับผิดชอบ ทำความสะอาดให้เหมาะสมถูกต้อง และเมื่อคนต่อไปมาใช้และเห็นสภาพดังกล่าวก็จะไม่ยอมลงทุนทำความสะอาดขจัดความสกปรกที่คนอื่นทิ้งไว้ จนในที่สุดส้วมสาธารณะ ก็จะไม่อยู่ในสภาพการใช้ได้เลย ซึ่งกลับทำให้ทุกคนเสียประโยชน์ไปในที่สุด หรือบางคนคิดที่จะหลบเลี่ยงภาษีเงินได้ในที่สุดแล้วคนอื่น ๆ ที่ต้องการรักษาประโยชน์ส่วนตนให้มากที่สุดก็จะเลี่ยงภาษีตามกันไปหมดด้วย อันทำให้ลงเอยด้วยความล้มเหลวในการจัดเก็บภาษีและ ความล้มเหลวในบริหารงานสาธารณะ

นอกจากประเด็นดังกล่าวแล้ว เอลสเตอร์ยังใช้ทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผลวิเคราะห์ไปถึงเรื่องการเสียสละเพื่อคนอื่นหรือ “ปรตถนิยม” (altruism) ซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงกับความร่วมมือในแง่ที่เป็นการยอมเสียสละผลประโยชน์ส่วนตัวทั้งหมดหรือบางส่วนเพื่อให้ผู้อื่นหรือสังคมส่วนรวมได้ประโยชน์เหมือนกัน²² การขาดความสามารถคิดเชิงยุทธศาสตร์ทำให้ปรตถนิยมยากที่จะเป็นไปได้ ทั้งที่ในหลาย ๆ ครั้ง ปรตถนิยมของคนบางคนก็เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับความอยู่รอดและความอยู่ดีมีสุขของมนุษย์ทั้งสังคม²³ เอลสเตอร์ได้ยกตัวอย่างวิธีการคิดของมนุษย์บางคนที่นี่ถึงแต่ประโยชน์ส่วนตัวของ

²¹ Jon Elster, *Ulysses and the Sirens: Studies in Rationality and Irrationality*, op.cit. อ้างใน ไชยันต์ ไชยพร, จอน เอลสเตอร์กับทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล (rational choice theory), อ้างแล้ว.

²² คำแปล altruism ว่า “ปรตถนิยม” นี้ใช้ตามสารานุกรมปรัชญาออนไลน์ฉบับสังเขป หัวข้อ อุดมคติและปรตถนิยม สามารถค้นคว้าเพิ่มเติมใน <http://www.philospedia.net/Egoism%20and%20Altruism.html>

²³ ความสำคัญของ “ปรตถนิยม” ต่อความอยู่รอดและวิวัฒนาการของเผ่าพันธุ์มนุษย์จากมุมมองทางจิตวิทยา ใน Edwards Wilson. 2012. *The Social Conquest of Earth*. New York, London: Liveright Publishing Cooperation op.cit. อ้างใน ไชยันต์ ไชยพร, จอน เอลสเตอร์กับทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล (rational choice theory), อ้างแล้ว.

ตนเองเท่านั้น และไม่ได้คิดด้วยว่ามนุษย์คนอื่นก็เป็นคนมีความคิดที่เป็นเหตุเป็นผลเหมือนกันและสามารถคิดในแบบเดียวกันได้ว่าการคิดเช่นนี้อาจนำไปสู่ผลลัพธ์ที่ดีกว่าได้โดยคนบางคนอาจจะเสแสร้งทำที่ว่า “เสียสละ” โดยคิดได้ตรงตรงว่า

“ถ้าฉันแสร้งทำให้คนภายนอกมองเห็นว่าฉันเป็นคนชอบช่วยเหลือและชอบทำเพื่อประโยชน์ของผู้อื่น บุคคลอื่น ๆ ก็จะรู้สึกชอบฉันและเป็นห่วงเป็นใยถึงความอยู่ดีมีสุขของฉัน เพราะมันทำให้พวกเขาได้อรรถประโยชน์เชิงบวกจากการบริโภคของฉันตามไปด้วย นี่หมายความว่า พวกเขาจะมีแนวโน้มที่จะกระทำการต่าง ๆ โดยคำนึงถึงประโยชน์ของฉันและผลลัพธ์สุทธิที่จะตามมาก็คือ ความอยู่ดีมีสุขของฉันจะมากกว่าการที่ฉันทำตัวเป็นคนเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวอย่างเคร่งครัด เนื่องจากโดยทั่วไปแล้ว ผลประโยชน์ที่เกิดจากการเสียสละที่กระทำให้แก่บุคคล ๆ หนึ่งต่อบุคคลที่เป็นผู้รับจะสูงกว่าต้นทุนที่เกิดขึ้นกับบุคคลผู้เสียสละ ดังนั้นเมื่อคิดว่าคนทุกคนจะเสียสละให้แก่ฉัน ผลประโยชน์ของการเสียสละที่พวกเขาทำให้แก่ฉันนั้นย่อมสูงเกินกว่าต้นทุนของการเสียสละที่ฉันทำให้เพื่อคนอื่น ๆ เป็นแน่”²⁴

กล่าวง่าย ๆ ก็คือ การแสร้งทำตัวเป็นคนเสียสละจะให้ประโยชน์แก่ตัวเรามากกว่าการที่เราจะเปิดเผยความเห็นแก่ประโยชน์จริง ๆ ของเรา แต่เอลสเตอร์ได้ชี้ให้เห็นว่า เนื่องจากการคิดแบบนี้เป็นการคิดถึงการทำของปัจเจกบุคคลเพียงแค่มองคนเดียว และยึดเอาผลประโยชน์ของบุคคลนั้น

เท่านั้นเป็นใหญ่ หากแต่กลับลึกลับกว่าในโลกนี้ยังมีปัจเจกบุคคลที่เป็นผู้กระทำคนอื่นอยู่ด้วย อีกหลายคนที่ทำ “ผู้กระทำคนอื่น ๆ นี้ใช้เหตุผลในลักษณะเดียวกันกับปัจเจกบุคคลผู้นั้น และพวกเขาต่างก็จะรู้ว่าคนอื่น ๆ ทุกคนก็ใช้เหตุผลในลักษณะที่ว่านี้ ข้ออ้างเหตุผลนี้ (การเสแสร้งทำที่ว่าเสียสละเพื่อประโยชน์ของตัวเอง) จะลึกลับทันที เพราะจะไม่มีใครรู้สึกเป็นมิตรต่อบุคคลที่แสร้งทำตัวเป็นผู้กระทำเพื่อผลประโยชน์ของผู้อื่นเพียงเพราะหวังจะได้ประโยชน์จากมิตรภาพนั้น”²⁵

การขาดความสามารถคิดเชิงยุทธศาสตร์ไม่เพียงส่งผลเสียต่อบุคคลในความสัมพันธ์แบบส่วนตัว เช่น มิตรภาพที่กล่าวไปเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อสังคมโดยรวมด้วย เอลสเตอร์อ้างว่าพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากความเป็นเหตุเป็นผลแบบคงที่ของปัจเจกบุคคลมีแนวโน้ม จะเป็นพฤติกรรมที่ขาดความเป็นเหตุเป็นผลไปทันที หากมองจากมุมมองของส่วนรวม เช่น จากมุมมองของฝูง กลุ่มชุมชน หรือสังคม รัฐ ฯลฯ ซึ่งความขัดแย้งของเรื่องนี้อยู่ตรงที่ว่า พฤติกรรมเหล่านี้ที่โดยตัวมันเองดูเหมือนจะเป็นไปอย่างถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของความ เป็นเหตุเป็นผลสำหรับปัจเจกบุคคล แต่เมื่อปัจเจกทุกคนหรือปัจเจกจำนวนมากพอต่างกระทำ พฤติกรรมที่เป็นเหตุเป็นผลในระดับบุคคลดังกล่าวนี้ สิ่งนี้กลับจะส่งผลร้ายต่อสังคมส่วนรวมได้ก็คือ ทุกคนกลับจะได้รับประโยชน์น้อยกว่าที่พวกเขาคาดหวังจะได้รับ หากไม่มีใครที่มีพฤติกรรมเหล่านี้เลย

²⁴ Jon Elster, *Ulysses and the Sirens: Studies in Rationality and Irrationality*, op.cit., pp. 63-64, อ้างใน ไชยันต์ ไชยพร, *จอน เอลสเตอร์กับทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล (rational choice theory)*, อ้างแล้ว.

²⁵ เพิ่งอ้าง

หรือมีก็มีเพียงคนไม่กี่คนเท่านั้น²⁶

เมื่อเป็นเช่นนี้ เอลสเตอร์จึงสรุปว่า ในการที่จะเกิดความเป็นเหตุเป็นผลระดับส่วนรวม (collective rationality) คนแต่ละคนต้องเปลี่ยนผ่านจากการใช้เหตุผลในแบบที่มองบริบทแบบคงที่ไปสู่การคิดเชิงยุทธศาสตร์ที่ผู้กระทำทุกคนต้องคำนึงถึงเจตนาของผู้กระทำคนอื่น ๆ ทั้งหมด รวมถึงต้องคำนึงถึงข้อเท็จจริงที่ว่า เจตนาของผู้กระทำคนอื่น ๆ ถูกกำหนดจากความคาดหวังที่คนเหล่านั้นมีเกี่ยวกับความคาดหวังของผู้กระทำคนอื่น ๆ ทุกรายด้วย กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ ผู้กระทำแต่ละคนต้องตัดสินใจเลือกกระทำไม่ใช่ว่าจากแค่การคิดบนพื้นฐานของความคาดหวังที่ตัวเขามีเกี่ยวกับอนาคตของตนเองเท่านั้น แต่ยังต้องตัดสินใจบนพื้นฐานของการคาดคะเนของเขาเกี่ยวกับความคาดหวังของคนอื่น ๆ ด้วย²⁷ เอลสเตอร์อ้างว่า มนุษย์มีความพิเศษแตกต่างจากสัตว์ตรงที่มนุษย์มีความสามารถที่จะคิดและทำสิ่งที่ซับซ้อนเช่นนี้ได้ และความสามารถนี้เองที่ทำให้มนุษย์ดูเหมือนว่ามีอำนาจควบคุมชะตากรรมของตนเองได้ แทนที่จะตกอยู่ในเงื้อมมือของพลังเชิงสาเหตุจากภายนอกที่พวกเขาไม่อาจเข้าใจ และทำให้แผนการของพวกเขาไม่เคยเป็นดังที่คาดการณ์ไว้²⁸ ซึ่งในทางตรงกันข้าม สัตว์ไม่มีความสามารถเช่นที่กล่าวมานี้²⁹

อย่างไรก็ตาม ในการอธิบาย “ปรัตถนิยม” ข้างต้น ดูเหมือนจะทำให้ “ปรัตถนิยม” ไม่ได้หมายถึงการเสียสละเพื่อคนอื่นอย่างแท้จริง แต่เป็นการเสียสละเพื่อหวังผลอะไรบางอย่างอย่างกลับคืนมา ในขณะที่ความหมายของ “ปรัตถนิยม” จริง ๆ คือ การเสียสละเพื่อคนอื่นโดยมิได้หวังผลตอบแทนอะไร และการเสียสละนั้นอาจถึงระดับการพลีชีพด้วย³⁰

ต่อประเด็น “ปรัตถนิยม” แท้ ๆ (altruism) เอลสเตอร์ยอมรับว่า มันเป็นปัญหาอย่างยิ่งสำหรับทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผลของเขา เอลสเตอร์ได้ให้ความสำคัญต่อปัญหาดังกล่าวนี้ เขายอมรับว่ามีปัญหาในการอธิบายพฤติกรรมของคนที่ดีตัดสินใจเลือกที่จะเสียสละเพื่อประโยชน์สุขหรือความอยู่ดีกินดีของคนอื่น เอลสเตอร์กล่าวว่า บางคนอาจจะอธิบายว่า การที่คนบางคนยอมเสียสละผลประโยชน์ส่วนตัวของเขาให้คนอื่น ก็ยังเป็นการกระทำที่มุ่งสู่ผลประโยชน์ส่วนตัวของ คน ๆ นั้นอยู่ดี เช่น เสียสละช่วยเหลือคนอื่น เพราะหวังว่าสักวันหนึ่งถ้าตนเดือดร้อนคนที่เราเคยช่วยเหลือก็จะเสียสละเพื่อเราเหมือนที่เรเคยทำให้เขา หรือถ้าทุก ๆ คนมีวิถีคิดแบบเดียวกันนี้ จนเป็นค่านิยมหรือบรรทัดฐานของสังคม คนในสังคมก็เสียสละเพื่อคนอื่น เพราะเข้าใจว่า คนอื่น ก็จะทำกับตนในทำนองเดียวกัน หรือในกรณีของคนที่บริจาคเงินเพื่อ

²⁶ ไชยันต์ ไชยพร, จอน เอลสเตอร์กับทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล (rational choice theory), อ้างแล้ว.

²⁷ Jon Elster, *Ulysses and the Sirens: Studies in Rationality and Irrationality*, op.cit, p. 18; Jon Elster, *Explaining Social Behavior*, (Cambridge: Cambridge University Press: 2007), pp. 300-311 อ้างใน ไชยันต์ ไชยพร, จอน เอลสเตอร์กับทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล (rational choice theory), อ้างแล้ว.

²⁸ เฟิงอ้าง

²⁹ เฟิงอ้าง

³⁰ ไชยันต์ ไชยพร, จอน เอลสเตอร์กับทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล (rational choice theory), อ้างแล้ว.

การกุศล แม้ว่าเขาจะไม่ได้หวังที่จะได้รับการช่วยเหลือตอบแทน แต่ก็อาจเป็นเพราะเขาหวังในเกียรติยศชื่อเสียงและการยอมรับได้หน้าได้ตาจากสังคม ซึ่งก็ถือเป็นผลประโยชน์ส่วนตัวอย่างหนึ่งด้วย นั่นคือ แรงจูงใจสำคัญของเขาไม่ใช่การช่วยคนที่ทุกข์ยากเท่ากับการที่เขาจะได้รับการยอมรับจากสังคม ดังนั้น จึงมีคนบางคนอธิบายว่า การทำอะไรเพื่อคนอื่น เกิดจากแรงจูงใจในเรื่องผลประโยชน์ส่วนตัวเสมอ และจะแตกต่างกันไปตามโอกาสและเงื่อนไขเท่านั้น จากมุมมองดังกล่าวนี้เองที่ทำให้มีคนกล่าวว่า สังคมที่เจริญแล้ว (civilized society) จะพยายามจัดให้มีสถาบันที่ทำให้คนในสังคมพูดความจริงต่อกัน รักษาสัญญาต่อกัน และช่วยเหลือคนอื่นก็เพื่อเขา แต่ละคนจะได้รับประโยชน์จากการกระทำที่เป็นบรรทัดฐานสำหรับทุกคน³¹

แต่คำอธิบายดังกล่าวนี้ใช้ไม่ได้ในสายตาของเอลสเตอร์ โดยเขาแบ่งมุมมองดังกล่าวนี้ออกเป็นสองประเภท ประเภทแรก คือ มุมมองที่เห็นว่าทำดีที่สุดแล้ว การกระทำทั้งหลายทั้งปวงนั้นเกิดขึ้นเพื่อให้ได้มาซึ่งความสุขความพอใจ (pleasure) ของผู้กระทำ ส่วนอีกมุมมองหนึ่ง คือ ผลประโยชน์ส่วนตัว ถือเป็นความสำคัญอันดับแรกในทางระเบียบวิธีการศึกษาของทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล เอลสเตอร์ฟันธงว่ามุมมองแรกนั้นเป็นมุมมองที่ผิด ส่วนมุมมองที่สองนั้นแม้ว่าจะเป็นจริง แต่ก็ไม่ได้เป็น

ตัวช่วยให้เราเข้าใจพฤติกรรมในลักษณะ “ปรตถนิยม” ที่เกิดขึ้นได้³²

เอลสเตอร์กล่าวต่อไปว่า ตัวอย่างหนึ่งของการที่คนเราเสียสละหรือทำอะไรให้คนอื่นเพื่อให้ตัวเองได้มาซึ่งความสุขความพอใจก็คือ เรื่องของความรัก ซึ่งผู้คนมักจะเชื่อว่าคนเรามีความสุขจากการที่คนที่เขารักมีความสุข ดังนั้น การที่เราให้ของขวัญแก่คนที่เรารัก และหวังว่าคนที่เรารักจะมีความสุขความพอใจในของขวัญนั้น มันก็หมายความว่า เรากำลังใช้คนที่เรารักเป็นหนทางนำไปสู่ความพอใจของเรา แต่จริง ๆ แล้ว เราจะพบว่าไม่ใช่ว่าการเสียสละเพื่อคนอื่นทุกครั้งจะเกิดจากความรักเสมอไป เพราะบางคนทำไปเพราะถือเป็นการให้ และไม่ได้มีความสุขความพอใจในสิ่งที่ ตนกระทำให้ไปแม้แต่น้อย ส่วนคนที่ทำตามหน้าที่และมีแรงจูงใจจากใจที่คุกรุ่นด้วยความรักก็ไม่ถือว่าเป็นการกระทำที่เป็นเพียงการกระทำตามหน้าที่ แต่เป็นการกระทำที่เกิดจากการเล่นบทรักตัวเอง (narcissistic role-playing) ขณะเดียวกัน ทฤษฎีวิถีทาง-ความรักนั้นก็สามารถให้คำอธิบายที่เพียงพอได้ เพราะเราเลือกที่จะให้ของขวัญแก่คนบางคนเพื่อตอบสนองหรือสร้างความพอใจให้กับความปรารถนาของคนอื่น และความพอใจของตัวเรานั้นก็เป็นเพียงผลพลอยได้ที่เกิดขึ้นเท่านั้น³³ แต่กระนั้น เอลสเตอร์ก็เห็นว่า มันก็เป็นไปได้ที่ผลประโยชน์ส่วนตัวจะเป็นพื้นฐานสำคัญ

³¹ Jon Elster, “Selfishness and Altruism,” in *Beyond Self-Interest*, edited by Jane J. Mansbridge, (Chicago: the University of Chicago Press: 1990), p. 44 อ้างใน ไชยันต์ ไชยพร, *จอห์น เอลสเตอร์กับทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล (rational choice theory)*, อ้างแล้ว.

³² Jon Elster. 1990. *Selfishness and Altruism. Beyond Self-Interest*, edited by Jane Mansbridge. Chicago: University of Chicago Press. อ้างใน ไชยันต์ ไชยพร, *จอห์น เอลสเตอร์กับทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล (rational choice theory)*, อ้างแล้ว.

³³ Jon Elster. 1990. *Selfishness and Altruism. Beyond Self-Interest*, *ibid.*, p. 45 อ้างใน ไชยันต์ ไชยพร, *จอห์น เอลสเตอร์กับทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล (rational choice theory)*, อ้างแล้ว.

มากกว่า การเสียสละ อย่างเช่นในกรณีแนวคิดเรื่องสภาวะธรรมชาติ (state of nature) ในปรัชญาการเมือง แม้ว่ามันจะเป็นเพียงจินตนาการหรือการทดลองในทางความคิด แต่มันก็เป็นสถานการณ์ที่บ่งชี้ให้เห็นถึงความสอดคล้องกันในทางตรรกะ เหตุผลที่ทุกคนต่างก็ทำอะไรลงไปเพื่อเป้าหมายการตอบสนองผลประโยชน์ส่วนตัวเสมอ แต่เราไม่สามารถจินตนาการได้อย่างสอดคล้องในทางเหตุผลถึงโลกที่ทุกคน ๆ ต่างก็มีแรงจูงใจของการเสียสละเพื่อคนอื่น³⁴

อย่างไรก็ตาม เอลสเตอร์ยอมรับว่าความคิดที่ว่า ผลประโยชน์ส่วนตัวเป็นปัจจัยสำคัญในขับเคลื่อนการกระทำต่าง ๆ ทั้งหลายในโลกนี้อาจไม่ถูกต้องเสมอไป เพราะบางครั้ง การช่วยเหลือดูแลคนอื่นไม่ได้จำเป็นว่าจะจะไปเพื่อหวังให้คนอื่นช่วยเหลือเรา และไม่สามารถอธิบายโดยการมุ่งหวังผลประโยชน์ในระยะยาวด้วย พ่อแม่อาจจะมิผลประโยชน์หรือเห็นแก่ตัวเอง ในการช่วยเหลือดูแลลูก ๆ โดยคิดว่าลูกจะดูแลพ่อแม่ตอนแก่ แต่การที่ลูกดูแลพ่อแม่ นั่นก็ไม่ได้ เกิดจากการคาดหวังในผลประโยชน์หรือเป็นเพราะลูกเห็นแก่ตัว คนหลายคนก็ยังดูแลพ่อแม่ของเขาอยู่ โดยที่การดูแลพ่อแม่ไม่ได้ทำให้เขามีชื่อเสียงหรือการยอมรับจากสังคม และแน่นอนว่าคนบางคนก็บริจาคเงินโดยไม่ประสงค์จะออกนาม ก็ไม่ได้หวังชื่อเสียงเกียรติยศการชื่นชมจากสังคม

คนรวยบางคนบริจาคเงินให้คนจนก็เพียงเพื่อหวังประโยชน์อะไรบางอย่าง เช่น ถ้าไม่ให้ก็กลัวว่าคนจนอาจจะลุกฮือขึ้นมาฆ่าคนรวย เป็นต้น แต่ในกรณีของการบริจาคเงินให้กับคนพิการ เราก็พบว่า สาเหตุในการบริจาคก็คงไม่ใช่เป็นเพราะเรากลัวว่าคนพิการจะลุกฮือขึ้นมาฆ่าเรา³⁵

กระนั้น เอลสเตอร์ก็พยายามที่จะทำความเข้าใจและอธิบายในประเด็นปัญหาเรื่อง “ปรัตถนิยม” ภายใต้อรรถศาสตร์การเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล โดยเขากล่าวว่า ก่อนอื่น เราต้องแยกแยะระหว่าง “การกระทำเพื่อคนอื่นที่เกิดจากแรงจูงใจที่จะทำเพื่อคนอื่น” กับ “การกระทำเพื่อคนอื่นที่เกิดจากแรงจูงใจที่ดูคล้ายหรือเป็นภาพล่อของการกระทำที่เสียสละเพื่อคนอื่น” ถ้าแรงจูงใจหลัก คือความต้องการที่จะช่วยคนอื่น และบังเอิญเกิดผลได้ก็ตามมาโดยไม่ได้คาดหวังจากการกระทำนั้น เช่น ความรู้สึกดี (warm glow) การกระทำที่เกิดจากแรงจูงใจนี้ถือได้ว่าเป็น การเสียสละเพื่อคนอื่น (altruism) หรือ “ปรัตถนิยม” แต่ถ้าแรงจูงใจในการกระทำเพื่อคนอื่นเกิดจากความมุ่งหวังที่จะได้ความรู้สึกดี (warm glow) หรือผลประโยชน์อื่น ๆ จากการตัดสินใจช่วยเหลือคนอื่น การกระทำที่เกิดขึ้นจากแรงจูงใจแบบนี้ไม่ถือได้ว่าเป็นการกระทำเพื่อคนอื่นจริง ๆ³⁶ แต่เป็นการกระทำที่เกิดจากแรงจูงใจในเรื่องผลประโยชน์ส่วนตัว (self-interest) ซึ่งการกระทำเพื่อ

³⁴ Jon Elster. 1990. *Selfishness and Altruism. Beyond Self-Interest*, *ibid.*, p. 45 อ้างใน ไชยันต์ ไชยพร, จอน เอลสเตอร์กับทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล (rational choice theory), อ้างแล้ว.

³⁵ เพิ่งอ้าง

³⁶ Jon Elster, *Altruistic Behavior and Altruistic Motivations*. From WikiSummary, the Free Social Science Summary Database, http://wikisum.com/w/Elster:_Altruistic_behavior_and_altruistic_motivations อ้างใน ไชยันต์ ไชยพร, จอน เอลสเตอร์กับทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล (rational choice theory), อ้างแล้ว.

คนอื่นที่เกิดจากแรงจูงใจของผลประโยชน์ส่วนตัวนั้น อาจจะถูกเหมือนหรือมีความคล้ายคลึงกับการเสียสละเพื่อคนอื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน (altruism) ได้ ซึ่งมักจะเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขที่เรียกว่า การคิดคำนวนถึง “ผลประโยชน์ส่วนตัวที่ถูกต้องแท้จริง” (enlightened self-interest) หรือจะเรียกว่าเป็น “ผลประโยชน์ส่วนตัว ในระยะยาว” ก็ได้ และการคิดคำนวนถึงผลประโยชน์ส่วนตัวระยะยาวแบบนี้ จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้กระทำคิดหรือเชื่อว่า ตัวเองจะมีชีวิตอยู่ต่อไปอีกยาวนาน อันเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เขาสามารถ คิดคำนวนในเชิงยุทธศาสตร์ถึงผลที่จะได้รับกลับคืนมาจากการทำเพื่อคนอื่นของเขา (the idea of reciprocity or the tit-for-tat strategy) ในอนาคตได้ เพราะคนแบบนี้จะคิดว่า พวกเขาจะมีชีวิตที่ดีขึ้นจากการช่วยเหลือคนอื่นมากกว่าที่จะทำอะไรเพื่อตัวเองเท่านั้น เพราะพวกเขาคาดว่า คนอื่นก็จะช่วยเหลือหรือทำอะไรเพื่อเขากลับคืนมาใน

สภาพหน้าด้วยเช่นกัน ถ้าไม่ใช่คนที่เขาช่วย ก็อาจจะ เป็นใครคนอื่นก็ได้ และการลงโทษคนที่ไม่เสียสละ เพื่อคนอื่น หรือให้รางวัลต่อคนที่เสียสละถือเป็น กลไกที่จะก่อให้เกิดพฤติกรรมหรือการกระทำเพื่อคนอื่นได้ด้วย (altruistic behavior) แต่ไม่ได้หมายความว่า การกระทำหรือพฤติกรรมที่ แสดงออกให้เห็นในสายตาของผู้คนว่าเป็นการกระทำเพื่อคนอื่นจะเกิดจากแรงจูงใจที่จะช่วยเหลือคนอื่นโดยไม่หวังผลตอบแทนใด ๆ คือ เป็น “ปรตถนิยม” จริง ๆ และในแง่นี้ การคิดคำนวนถึง ผลประโยชน์ในระยะยาวที่ว่านี้อาจจะทำให้การกระทำที่แสดงออกมานั้นดูเหมือนเป็นหรือเป็นภาพล่อของการกระทำที่เกิดจากแรงจูงใจทางศีลธรรม (morality) หรือบรรทัดฐานของความซื่อสัตย์ (norm of honesty)³⁷ แต่จริง ๆ แล้วไม่ใช่³⁸ เอลสเตอร์ได้ชี้ให้เห็นถึงประเด็นนี้โดยอ้างถึงการศึกษาทดลองของบัตสัน (Batson)³⁹ โดยเขาได้กล่าวว่า

³⁷ Jon Elster. 1990. *Selfishness and Altruism. Beyond Self-Interest*, edited by Jane Mansbridge. Chicago: University of Chicago Press. p. 51 อ้างใน ไชยันต์ ไชยพร, จอน เอลสเตอร์กับทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล (rational choice theory), อ้างแล้ว.

³⁸ Jon Elster, “Altruistic Behavior and Altruistic Motivations,” *opcit.* อ้างใน ไชยันต์ ไชยพร, จอน เอลสเตอร์ กับทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล (rational choice theory), อ้างแล้ว.

³⁹ C. Daniel Batson นักจิตวิทยาสังคมชาวอเมริกัน ผู้มีชื่อเสียงในฐานะที่เป็นนักวิชาการที่ทำการศึกษาค้นคว้าวิจัยให้เกิดความเข้าใจในประเด็นสำคัญในวิชาจิตวิทยาสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นเรื่อง “ปรตถนิยม” (altruism) บัตสันมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักจากสมมุติฐานความเชื่อที่เขามีต่อประเด็น “empathy-altruism” หรือความเชื่อที่ว่าเรามีคุณสมบัติความ “สามารถในการเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่นและเสียสละเพื่อคนอื่น” ความสามารถในการเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่นหรือ “empathic concern” นี้ก็กนัยหนึ่งก็คือ “ความสามารถที่จะเอาใจเขามาใส่ใจเรา” นั่นเอง โดยบัตสันได้ตั้งสมมุติฐานว่า “ความรู้สึกเอาใจเขามาใส่ใจเราที่เรามีต่อบุคคลหนึ่งที่กำลังต้องการความช่วยเหลือจะนำมาซึ่งแรงจูงใจที่จะช่วยเหลือเขาผู้นั้น โดยที่ผลประโยชน์ต่อเราได้เป็นเป้าหมายสูงสุดในการช่วยเหลือเขาผู้นั้น ผลประโยชน์ที่ได้มิใช่สิ่งที่มุ่งมันคาดหวัง” ทฤษฎีของบัตสันที่เริ่มต้นจากความต้องการที่จะอธิบายความสัมพันธ์ในแบบ “ใจเขาใจเรา-ช่วยเหลือผู้อื่น” ได้นำไปสู่ผลลัพธ์ที่ว่า “การเสียสละหรือทำอะไรเพื่อคนอื่นโดยบริสุทธิ์ใจ” (pure altruism) เป็นสิ่งที่เป็นไปได้และนำมาซึ่งการหักล้างทฤษฎีความเชื่อที่ว่า มนุษย์มีสภาพจิตใจที่คิดถึงแต่เรื่องของตัวเองเป็นใหญ่ (psychological egoism) นักวิชาการได้กล่าวถึงบัตสันในฐานะที่เป็น “ผู้สนับสนุนที่แข็งขันต่อแนวคิดที่เชื่อว่า บ่อยครั้งที่ผู้คนช่วยเหลือคนอื่นเพราะพวกเขามีจิตใจดีโดยมิได้คำนึงถึงสิ่งอื่นใด อย่างไรก็ตาม ก็มีนักวิชาการที่ไม่เห็นด้วยกับบัตสัน และยืนยันว่า การกระทำหรือพฤติกรรมที่แสดงออกมาเหมือนเสียสละเพื่อคนอื่นแท้จริงแล้วเป็นการกระทำที่คิดถึงแต่ตัวเองเป็นหลัก (egoistic) โดยได้อ้างถึงตัวแบบการทดลองที่เรียกว่า “negative state relief model” ดู http://en.wikipedia.org/wiki/Daniel_Batson

ถ้าพฤติกรรมการเสียสละเพื่อคนอื่นเกิดขึ้นโดยไม่มีใครรู้เห็น หรือผู้กระทำไม่อยู่ในเงื่อนไขที่จะถูกลงโทษหรือได้รับรางวัลใด ๆ เลย พฤติกรรมนั้นก็มีความเป็นไปได้มากที่จะเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากแรงจูงใจที่จะเสียสละเพื่อคนอื่นอย่างบริสุทธิ์ใจเป็นปรารถนียมจริง ๆ ขณะเดียวกัน เอลสเตอร์เสริมด้วยว่า แรงปรารถนา (passion) หรืออารมณ์ความรู้สึก (emotions) สามารถส่งผลให้คนที่ไม่ได้เป็นคนที่เสียสละเพื่อคนอื่น (non-altruistic agent) มีพฤติกรรมที่คล้ายกับว่าเขามีความห่วงใยใส่ใจเกี่ยวกับสวัสดิภาพของคนอื่นได้ด้วย ซึ่งเอลสเตอร์ชี้ว่า อารมณ์ความรู้สึกหลักที่ว่านี้ ได้แก่ ความรู้สึกภาคภูมิใจ (pride) หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ “ความปรารถนาที่จะถูกมองในแง่ดีในสายตาของคนอื่น ๆ” และความรู้สึกอับอาย (shame) หรือ “ความปรารถนาที่ไม่อยากจะถูกมองในแง่ไม่ดีในสายตาของคนอื่น ๆ” และอารมณ์ความรู้สึกทั้งสองอย่างนี้เกิดขึ้นโดยสัมพันธ์กับบรรทัดฐานทางสังคม (social norms) ในแต่ละสังคม และสามารถส่งผลให้ผู้คนเกิดพฤติกรรมที่ดูคล้ายจะเป็นพฤติกรรมที่เสียสละเพื่อคนอื่นได้เช่นกัน⁴⁰ จากที่กล่าวไปข้างต้นจะเห็นได้ว่า การกระทำที่เป็นการกระทำที่เสียสละเพื่อคนอื่นจริง ๆ (altruistic behavior) จะต้องมาจากแรงจูงใจที่อยากช่วยคนอื่นโดยบริสุทธิ์ใจจริง ๆ (altruistic motivation) มิฉะนั้นแล้ว ก็จะเป็นเพียงพฤติกรรมที่แสดงออกมาที่ดูเหมือนจะเสียสละ

เพื่อคนอื่น แต่จริง ๆ แล้ว อาจจะมุ่งหวังผลให้เกิดความรู้สึกที่ดีกับตัวเอง (warm glow) หรือหวังผลตอบแทนในระยะยาว (enlightened self-interest) หรือไม่ก็เกิดจากความปรารถนาหรืออารมณ์ความรู้สึกภาคภูมิใจหรือไม่อยากจะทำอับอาย ซึ่งในกรณีหลังนี้เกี่ยวข้องกับกรณีที่ผู้คนที่สามารถเห็นพฤติกรรมของเราและขึ้นอยู่กับบรรทัดฐานทางสังคมด้วย⁴¹ คำถามสำคัญที่เกิดตามมาก็คือ ตกลงแล้วการเสียสละเพื่อคนอื่นโดยบริสุทธิ์ใจมีจริงหรือไม่ และเราจะรู้ได้หรือแยกแยะได้อย่างไรว่าพฤติกรรม “เสียสละ” ของคนหนึ่งเกิดจากแรงจูงใจที่บริสุทธิ์หรือแรงจูงใจอื่น (Is altruism possible and knowable?) เอลสเตอร์ได้อภิปรายประเด็นปัญหาดังกล่าวนี้โดย อ้างถึงการทดลองตรวจสอบสมองโดยการสแกน (brain scan experiments) โดยในการทดลองดังกล่าวนี้กระทำขึ้นในเกมทดลองที่เรียกว่า “เกมไว้วางใจ” (trust game) ผู้ถูกทดลอง ผู้ซึ่งถูกปฏิบัติอย่างไร้ความปรานีจะมีทางเลือกในการเสนอให้มีการลงโทษคู่ทดลองของเขา เงื่อนไขของการลงโทษ มีสองแบบ แบบแรก คือ ได้ผลตอบแทนสูง ส่วนอีกแบบหนึ่งคือไม่มีผลตอบแทนใด ๆ เลย ผู้ทดลองได้ทำการสแกนสมองของผู้ถูกทดลองจำนวน 11 คนที่กำหนดโทษสูงสุดภายใต้เงื่อนไขที่ไม่ได้รับผลตอบแทนใด ๆ และพบว่าใน 11 คนนี้ คนที่จะได้รางวัลตอบแทนกลับมาก็จะได้รับการกระตุ้นสูงกว่า⁴²

⁴⁰ Jon Elster, “Altruistic Behavior and Altruistic Motivations,” *op.cit.* อ้างใน ไชยันต์ ไชยพร, จอน เอลสเตอร์ กับทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล (rational choice theory), อ้างแล้ว.

⁴¹ เฟิงอ้าง

⁴² เฟิงอ้าง

เอลสเตอร์กล่าวว่า ผลการทดลองสนับสนุนสมมติฐานที่ว่า ความพึงพอใจที่คาดหวังจากการลงโทษจะนำไปสู่การตัดสินใจที่จะลงโทษ ดังนั้น “คนที่เป็นคนเสียสละเพื่อคนอื่นในทางชีววิทยา” จะลงโทษผู้กระทำผิดเพราะหวังว่า มันจะทำให้พวกเขารู้สึกดี ไม่ใช่เพราะพวกเขาต้องการทำอะไรให้คนอื่น ซึ่งผลการทดลองนี้เป็นหลักฐานที่พิสูจน์ว่า “ปรตถนิยม” หรือพฤติกรรมที่เสียสละเพื่อคนอื่นนั้นไม่มีจริง อย่างไรก็ตาม มีผู้ที่ไม่เห็นด้วยได้วิจารณ์ว่าการศึกษาทดลองดังกล่าวไม่สามารถยืนยันความเชื่อดังกล่าวได้ โดยตั้งข้อสงสัยว่าการตัดสินใจว่าจะลงโทษคนที่ทำไม่ดีต่อเขาเกี่ยวข้องกับ การเสียสละเพื่อคนอื่น การที่คนเรามีความพึงพอใจที่เกิดจากการลงโทษคนอื่น ที่ทำไม่ดีต่อเราไม่ได้หมายความว่า การเสียสละเพื่อคนอื่นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ ความเชื่อมโยงของการทดลองนี้มันหยابเกินไป ความปรารถนาที่จะแก้แค้นเอาคืนเป็นการตอบสนองทางอารมณ์ที่เป็นเรื่องปกติทั่วไป ด้วยเหตุนี้ การทดลองนี้ไม่สามารถพิสูจน์ได้แน่นอนว่า การเสียสละเพื่อคนอื่นตามที่เอลสเตอร์นิยามไว้ คือ ความปรารถนาที่จะเพิ่มพูนสวัสดิภาพของคนอื่นโดยที่เราต้องเสียสวัสดิภาพของเราไปมีอยู่หรือไม่อยู่ยิ่งกว่านั้น คำถามที่เกิดขึ้นตามมา คือ ถ้าเราต้องการที่จะช่วยเหลือคนอื่น และเป็นสิ่งที่ทำให้เรารู้สึกดีที่ได้ช่วยเขา นั้นไม่ใช่การ

เสียสละเพื่อคนอื่น⁴³ หรือท้ายสุด จะเห็นได้ว่าเอลสเตอร์ไม่ได้ให้คำตอบอะไรเราต่อคำถามที่ว่า มีพฤติกรรมที่เป็นการเสียสละเพื่อคนอื่นจริง ๆ ได้หรือไม่ และมันเป็นสิ่งที่รับรู้หรือวัดได้จริงหรือไม่ ยกเว้นจนกว่าจะถึงวันที่นักวิทยาศาสตร์สามารถสร้างเครื่องสแกนสมองระยะไกลได้ เพื่อที่จะสามารถแอบตรวจสอบปฏิบัติการในสมองของผู้คนในชีวิตจริงได้⁴⁴ กระนั้น เอลสเตอร์ได้เปิดประเด็นชวนให้เราคิดอีกด้วยว่า ด้วยสาเหตุอะไรที่ทำให้มนุษยเราก้าวออกจากสภาวะธรรมชาติ (the state of nature) อันเป็นสภาวะไร้ระเบียบกติกาที่แต่ละคนทำอะไรตามอำเภอใจได้ เขาตอบว่า มันคงจะไม่มีคำตอบที่สามารถเป็นกฎตายตัวทั่วไปต่อคำถามนี้ได้ แต่คำตอบเหล่านี้ ได้แก่ ปรตถนิยม (altruism) แนวปฏิบัติแห่งเกียรติศักดิ์ศรี (code of honor) และผลประโยชน์ระยะยาว ต่างล้วนถูกนำเข้ามาใช้เป็นคำอธิบายในเรื่องนี้ แต่ที่ชัดเจน คือ เขายอมรับว่า ผลประโยชน์ส่วนตัว (self-interest) ไม่สามารถตอบคำถามหรืออธิบายได้ทุกอย่าง⁴⁵ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผลประโยชน์ส่วนตัวในระยะสั้นหรือคับแคบ (narrow self-interest) แต่หากกล่าวว่า “ปรตถนิยม” คือ การเสียสละเพื่อคนอื่นโดยหวังผลในระยะยาว เอลสเตอร์เห็นว่า นั้นไม่ใช่ “ปรตถนิยม” ที่แท้จริง เพราะแรงจูงใจในการกระทำในลักษณะนั้นมีได้เป็นแรงจูงใจที่ทำเพื่อคนอื่น อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการ

⁴³ ไชยันต์ ไชยพร, จอน เอลสเตอร์กับทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล (rational choice theory), อ้างแล้ว.

⁴⁴ Jon Elster, “Selfishness and Altruism,” in *Beyond Self-Interest*, op.cit., p. 45; Jon Elster, “Altruistic Behavior and Altruistic Motivations,” op.cit. อ้างใน ไชยันต์ ไชยพร, จอน เอลสเตอร์กับทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล (rational choice theory), อ้างแล้ว.

⁴⁵ Jon Elster, “Selfishness and Altruism,” in *Beyond Self-Interest*, ibid., p. 45. อ้างใน ไชยันต์ ไชยพร, จอน เอลสเตอร์กับทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล (rational choice theory), อ้างแล้ว.

กระทำดังกล่าวจะไม่ได้เป็นการกระทำที่เป็น “ปรตณนิยม” แต่การเสียสละเพื่อคนอื่นเพื่อหวังผลระยะยาวเป็นสิ่งที่เอลสเตอร์เห็นว่า มนุษย์ที่มีเหตุผล (rational man) สามารถทำได้ เพราะมนุษย์ที่มีเหตุผลหรือมีความสามารถคิดด้วยเหตุผลในเชิงยุทธศาสตร์ สามารถมีจุดพอใจที่ไม่แน่นอนตายตัว (non-archimedean preferences) และสามารถถูกขับเคลื่อนด้วยความใส่ใจต่อผู้อื่นได้ ซึ่งต่างจากสมมติฐาน “มนุษย์เศรษฐกิจ” (economic man or homo economicus) บริสุทธิในวิธีคิดแบบเศรษฐศาสตร์⁴⁶

แต่โดยรวมแล้ว กล่าวได้ว่า ทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผลของเอลสเตอร์ที่เน้นการมุ่งสู่การบรรลุเป้าหมายที่ให้ผลประโยชน์แก่ตัวเรามากที่สุดไม่มีพื้นที่ให้กับสิ่งที่เป็นการกระทำเพื่อคนอื่นโดยบริสุทธิใจจริง ๆ (altruism) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ “ปรตณนิยม” ไม่มีอยู่จริงหรือเป็นสิ่งผิดปกติ (anomaly) ในทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล หากพยายามที่จะอธิบายพฤติกรรมการเสียสละเพื่อคนอื่นด้วยเรื่องผลประโยชน์ส่วนตัวที่นิยาม

อย่างคับแคบ (narrowly defined self-interest)⁴⁷ เพราะเอลสเตอร์เชื่อว่าสิ่งที่เราเห็นว่าเป็นการกระทำแบบ “ปรตณนิยม” แท้จริงก็คือ การกระทำที่เกิดจากความสามารถที่จะคิดอย่างมีเหตุผลในเชิงยุทธศาสตร์ และเป็นความคิดในแบบไม่คงที่ซึ่งมนุษย์เท่านั้นที่มีคุณสมบัติที่ว่านี้ แม้ว่าสัตว์จะมีพฤติกรรมที่ดูเหมือนจะเป็น “ปรตณนิยม”⁴⁸ แต่ทฤษฎีการเลือกอย่างมีเหตุผลจะไม่ถือว่าพฤติกรรมดังกล่าวในสัตว์เป็น “ปรตณนิยม” เพราะทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผลให้ความสำคัญต่อ “เจตนาความตั้งใจ หรือเจตจำนง” ในฐานะที่เป็นปัจจัยในการตัดสินใจกระทำอะไรต่าง ๆ ของมนุษย์ และมองว่าพฤติกรรมของสัตว์นั้นเกิดจากสัญชาตญาณหรือการกระทำในเชิงของการตอบสนองของกลไกทางชีวภาพมากกว่าจะเกิดจากเจตจำนงหรือความตั้งใจหรือไม่ก็เป็นพฤติกรรมในลักษณะของการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์กันมากกว่า⁴⁹ ตัวอย่างและเหตุผลที่เอลสเตอร์ยกมาอ้างเพื่อสนับสนุนว่ามนุษย์มีความสามารถในการคิดเชิงยุทธศาสตร์ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษของมนุษย์ แต่ไม่พบในสัตว์ ช่วยให้เรา

⁴⁶ Jon Elster, *Ulysses and the Sirens: Studies in Rationality and Irrationality*, op.cit., p. 146: “Economic man may be defined through continuous preferences and narrow self-interest, but rational man can have non-Archimedean preferences and be moved by concern for others.”

อ้างใน ไชยันต์ ไชยพร, *จอห์น เอลสเตอร์กับทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล (rational choice theory)*, อ้างแล้ว.

⁴⁷ Jon Elster, *Ulysses and the Sirens: Studies in Rationality and Irrationality*, op.cit., p. 146: “Altruism, then, is an anomaly for the theory of Rational Choice only in the sense that attempts to explain altruistic behavior as the result of narrowly defined self-interest do not seem likely to succeed in all cases.”

⁴⁸ “การเสียสละ” พบได้ในพฤติกรรมของสัตว์ด้วยเช่นกัน และมักจะพบว่า โดยมาก สัตว์จะยอมเสียสละให้กับสัตว์ที่ต้องใกล้ชิดกัน (kin relationships) มากกว่า แต่ก็มีการยอมเสียสละให้กับสัตว์ที่มีระยะห่างทางสายสัมพันธ์ทางสายเลือดด้วย ดู “Altruism in animals,” ใน http://en.wikipedia.org/wiki/Altruism_in_animals อ้างใน ไชยันต์ ไชยพร, *จอห์น เอลสเตอร์กับทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล (rational choice theory)*, อ้างแล้ว.

⁴⁹ ไชยันต์ ไชยพร, *จอห์น เอลสเตอร์กับทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล (rational choice theory)*, อ้างแล้ว.

เข้าใจเกี่ยวกับความสามารถในการคิดอย่างเป็นเหตุเป็นผลสมบูรณ์แบบในมนุษย์ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยเขาได้กล่าวถึงตัวอย่างเรื่องวิวัฒนาการของฝูงปลาที่เป็นผลจากการวิเคราะห์ของ จอร์จ วิลเลียมส์ (George Williams) วิลเลียมส์ชี้ว่า เราอาจมองพฤติกรรมสองแบบที่ปลาแต่ละตัวในฝูงอาจกระทำเมื่อพบกับปลานักล่าแบบที่หนึ่ง แทรกตัวเพื่อเข้าไปอยู่ใกล้กับใจกลางของฝูงปลาให้มากที่สุด เพื่อให้ตนเองมีโอกาสถูกจับกินน้อยลง ซึ่งต่อไปนี้จะเรียกว่า “พฤติกรรมแบบ ก.” และแบบที่สอง ไม่ทำเช่นนั้น พฤติกรรมแบบ ข.⁵⁰ วิลเลียมส์อธิบายว่าในสถานการณ์เช่นนี้ การพยายามแทรกตัวเข้าไปอยู่ใกล้ใจกลางของฝูงปลาจะเป็นยุทธศาสตร์เด่นสำหรับปลาแต่ละตัว เพราะไม่ว่าปลาตัวอื่นจะเลือกทำพฤติกรรมแบบ ก. หรือ ข. ก็ตาม การทำพฤติกรรมแบบ ก. ย่อมให้ผลดีสูงสุดสำหรับปลาแต่ละตัว นั่นคือ มีโอกาสถูกปลานักล่าจับกินได้น้อยลงเมื่อเป็นเช่นนี้เราจึงเห็นปลาทุกตัวพากันทำพฤติกรรมแบบ ก. อันส่งผลให้ฝูงปลามีขนาดใหญ่ขึ้นและหนาขึ้น แต่สำหรับปลาทั้งฝูง ยุทธศาสตร์เด่นนี้ก็กลับไม่ใช่ยุทธศาสตร์ที่ให้ผลดีที่สุด เพราะการ

ที่ปลาทุกตัวพยายามเบียดแทรกเข้าไปอยู่ตรงกลาง จะทำให้ฝูงปลามีขนาดเล็กขึ้นเพราะเบียดกันแน่นขึ้น และส่งผลให้พื้นที่ระหว่างตอนในกับตอนนอกของฝูงปลาก็จะบีบเข้าหากันมากขึ้น และเมื่อฝูงปลามีขนาดเล็กลง ปลาในฝูงหรือทั้งฝูงย่อมมีโอกาสถูกจับกินง่ายขึ้น ซึ่งวิลเลียมส์ชี้ว่ากรณีเช่นนี้คือ พฤติกรรมการเบียดแทรกเข้าไปอยู่ตรงกลางของฝูงปลา กับผลลัพธ์ที่ตามมาสำหรับปลาทั้งฝูง สามารถอุปมาได้กับปัญหาเรื่อง “ทางสองแพร่งของนักโทษ” (the Prisoner’s Dilemma)⁵¹ ที่เกิดขึ้นในทฤษฎีเกมที่ปลาทุกตัวรู้และสามารถใช้ยุทธศาสตร์เด่น แต่กลับไม่สามารถค้นพบทางออกที่ดีที่สุดสำหรับเกมชนิดนี้ได้แก่ การหาทางร่วมมือกันในรูปแบบที่จะทำให้ทุกฝ่ายได้ประโยชน์พร้อมกันในระยะยาวได้ เนื่องจากทางออกที่ว่านี้กับยุทธศาสตร์เด่นของเกมที่พวกมันสามารถคิดได้ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน⁵² ปัญหาเรื่อง “ทางสองแพร่งของนักโทษ” (the Prisoner’s Dilemma) เป็นปัญหาสำหรับมนุษย์เช่นเดียวกับสัตว์ โดยในยามที่พบว่าตนเองตกอยู่ในสถานการณ์ เช่นที่เกมนี้ได้อธิบาย มนุษย์ส่วนใหญ่สามารถหา ยุทธศาสตร์เด่นและจุดดุลยภาพของเกมได้ แต่ตั้งที่

⁵⁰ ไชยันต์ ไชยพร, จอน เอลสเตอร์กับทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล (rational choice theory), อ้างแล้ว.

⁵¹ ปัญหานี้เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ที่เมื่อมองจากจุดยืนของปัจเจกบุคคลแต่ละคน ทุกคนจะได้ประโยชน์สูงสุดหรือสามารถปกป้องผลประโยชน์ของตนได้ดีที่สุดโดยการไม่ร่วมมือ (defection) ในกรณีที่ไม่ว่าคนอื่นจะเลือกร่วมมือหรือไม่ เพราะการร่วมมือ (cooperation) อาจทำให้ปัจเจกต้องเสียประโยชน์อย่างมากได้หากคนอื่นเลือกที่จะไม่ร่วมมือ ขณะที่เมื่อมองจากจุดยืนของส่วนรวม (เช่นของคนที่ทั้งสังคม) การที่ทุกคนยอมร่วมมือจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมมากที่สุด ซึ่งการวิเคราะห์แบบนี้ไม่ต่างจากคำอธิบายของแนวคิดสัญญาประชาคม ส่วนผู้ที่เริ่มอภิปรายเกี่ยวกับเกมนี้เป็นครั้งแรกคือ ทักเกอร์ (A. W. Tucker) ดูรายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้ใน Luce and Raiffa, *Games and Decision: Introduction and Critical Survey*, (New York: Dover publications: 1957), pp. 95-97; Elliot Sobert and Alan Sloan Wilson, *Unto Others*, (Cambridge, Mass. : Harvard University Press: 1957) และ K. Binmore, *Game Theory and the Social Contract. Vol. 1: Playing Fair*, (Cambridge, Mass.: MIT Press: 1994).

⁵² Jon Elster, *Ulysses and the Sirens: Studies in Rationality and Irrationality*, op.cit., p. 20

ได้กล่าวไปแล้วว่า ยุทธศาสตร์ที่ว่านี้ไม่ใช่สิ่งเดียวกันกับทางออกที่เป็นความร่วมมือกันที่จะสามารถทำให้ทุกฝ่ายได้ประโยชน์มากที่สุดด้วยกันได้ และการที่มนุษย์ไม่สามารถค้นพบและตกลงกันที่ทางออกนี้ได้ นั้นเกิดขึ้นจากเหตุผลทางจิตวิทยาบางประการ ดังที่จะได้อธิบายต่อไปภายหลัง แต่ในเบื้องต้นนี้ การที่จะทำความเข้าใจในประเด็นนี้เราต้องเข้าใจก่อนว่าฉากสถานการณ์ที่เกมนี้อธิบายมีลักษณะ

อย่างไร ซึ่งคำอธิบายที่คลาสสิกของเกมนี้นี้มีดังนี้ คือ สมมติมีนักโทษสองคนถูกจับและถูกนำตัวไปสอบสวนแยกกัน ตำรวจพยายามหว่านล้อมให้นักโทษแต่ละคนรับสารภาพและให้การชดเชยต่อนักโทษอีกคน โดยเสนอจะให้รางวัล เช่น ลดโทษให้หรือยอมปล่อยตัวคนที่รับสารภาพไป ซึ่งเราอาจลองนึกถึงโครงสร้างผลตอบแทนที่นักโทษแต่ละคนจะได้รับในลักษณะต่อไปนี้

ตารางที่ 1: ทางสองแพร่งของนักโทษ (The Prisoner's Dilemma)

นักโทษ ก./นักโทษ ข.	ร่วมมือ	ไม่ร่วมมือ
ร่วมมือ	ติดคุกสองปี/ติดคุกสองปี	ติดคุกสิบปี/ได้รับการปล่อยตัว
ไม่ร่วมมือ	ได้รับการปล่อยตัว/ติดคุกสิบปี	ติดคุกห้าปี/ติดคุกห้าปี

สมมติต่อไปว่า 1) ทั้งนักโทษ ก. และนักโทษ ข. ต่างรู้โครงสร้างผลตอบแทนข้างต้น 2) ทั้งคู่ต้องตัดสินใจพร้อมกันว่าจะร่วมมือหรือไม่ร่วมมือ โดยการร่วมมือ คือ ไม่รับสารภาพ ไม่ว่าอีกฝ่ายจะเลือกทำแบบใด และไม่ร่วมมือ คือ สารภาพ ไม่ว่าอีกฝ่ายจะเลือกทำแบบใด และ 3) ทั้งคู่ถูกปิดโอกาสไม่ให้พูดคุยกันก่อนที่จะตัดสินใจ ในสถานการณ์เกมเช่นนี้ ผลคือ มันไม่แปลกที่จะพบว่า การไม่ร่วมมือกลายเป็นยุทธศาสตร์เด่น โดยให้เราลองใช้เหตุผลดังต่อไปนี้

สมมุติว่าคุณเป็นนักโทษ ก. และคุณเลือกที่จะไม่ร่วมมือ คือ รับสารภาพ แต่อีกฝ่ายหนึ่งเลือกที่จะร่วมมือ คือ ไม่รับสารภาพ ก็จะได้รับ การปล่อยตัวโดยไม่ต้องติดคุกเลย ขณะที่อีกฝ่ายต้องติดคุก 10 ปี (0 ปีกับ 10 ปี) แต่ถ้าคุณและเขาทั้งคู่ตัดสินใจไม่ร่วมมือกัน คือ ทั้งคู่หรือต่างฝ่ายต่างรับสารภาพ คุณและ

อีกฝ่ายก็จะติดคุกกันคนละ 5 ปี (5 กับ 5) ซึ่งสำหรับคุณแล้ว ย่อมเป็นผลลัพธ์ที่แย่กว่าการไม่ต้องติดคุกเลย และเมื่อคุณคิดคำนวณมาถึงจุดนี้ คุณก็สามารถคิดต่อไปได้อีกว่า ถ้าทั้งคุณและอีกฝ่ายต่างตัดสินใจร่วมมือ คือ ทั้งคู่ต่างไม่รับสารภาพ ถ้าเป็นเช่นนั้น คุณและอีกฝ่ายก็จะติดคุกกันแค่คนละ 2 ปี (2 กับ 2) หรือเท่ากับติดคุกรวมกัน 2 ปี ซึ่งเมื่อมองจากจุดยืนของคุณและนักโทษ ข. อันเป็นจุดยืนของทั้งสองคนรวมกัน ย่อมดีกว่าการที่นักโทษ ข. ต้องติดคุกคนเดียว 10 ปี หากคุณเลือกที่จะสารภาพเพื่อเอาตัวรอด ในแง่นี้การร่วมมือโดยการไม่สารภาพจึงเป็นการกระทำที่เป็นเหตุเป็นผลที่สุด หากมองจากจุดยืนของพวกคุณทั้งสองคน ขณะที่การรับสารภาพเป็นยุทธศาสตร์เด่นหรือยุทธศาสตร์ที่ดีที่สุดจากจุดยืนของตัวคุณคนเดียว เมื่อคุณไม่รู้ว่าอีกฝ่ายจะเลือกทำแบบใด⁵³

⁵³ ไชยันต์ ไชยพร, จอน เอลสเตอร์กับทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล (rational choice theory), อ้างแล้ว.

แต่มีเหตุผลทางจิตวิทยาที่จะทำให้คุณและนักโทษ ข. เลือกที่จะใช้ยุทธศาสตร์เด่นแทนที่จะร่วมมือกันเพื่อประโยชน์ของทั้งคู่ เนื่องจากหากคุณใช้เหตุผลมาถึงตรงนี้และคุณสามารถจินตนาการได้ว่านักโทษ ข. ก็น่าจะใช้เหตุผลแบบเดียวกันกับคุณ คุณก็น่าจะสรุปว่า อย่างไม่เสียนักโทษ ข. คงเลือกที่จะร่วมมือเพื่อรับโทษกันแค่ 2 ปี แต่ถ้าคุณสรุปว่านี่คือสิ่งที่นักโทษ ข. น่าจะทำความเห็นแก่ตัวของคุณ อาจทำให้คุณคิดต่อไปอีกว่าถ้าเช่นนั้น คุณจะสามารรถได้ประโยชน์มากขึ้นอีกจากการรับสารภาพเพื่อที่จะไม่ต้องติดคุกเลยซึ่งย่อมดีกว่าการติดคุก 2 ปีแน่ ๆ ในทางกลับกัน นักโทษ ข. เมื่อคิดมาถึงตรงนี้ก็จะได้ข้อสรุปแบบเดียวกันกับคุณอีกเช่นกัน นั่นคือ คุณน่าจะเลือกที่จะร่วมมือ และถ้าเขาคิดคำนวณคาดคะเนได้เช่นนั้น เขาก็อาจตัดสินใจหักหลังด้วยการไม่ร่วมมือ เพื่อที่เขาจะได้ประโยชน์สูงสุด นั่นคือ การไม่ต้องติดคุกเลยเช่นกัน และเมื่อพวกคุณตัดสินใจเช่นนี้ด้วยกันทั้งคู่ มันก็จะลงเอยผลลัพธ์ที่พวกคุณจะได้รับ นั่นคือ (5 และ 5) ซึ่งเป็นผลลัพธ์ที่ดีต่อกว่า (2 และ 2) ที่พวกคุณทั้งคู่จะได้รับหากเลือกใช้หนทางที่เป็นทางออกที่เป็นความร่วมมือกัน⁵⁴

จากปัญหาเรื่อง “ทางสองแพร่งของนักโทษ” (the prisoner’s dilemma) ข้างต้นนี้ เอลสเตอร์ได้ยกตัวอย่างกรณีของการอุบัติขึ้นของประชาธิปไตยเอเธนส์ อันเป็นผลมาจากการต่อสู้แย่ง

ชิงอำนาจกันระหว่างชนชั้นนำกลุ่มต่าง ๆ ในการเมืองเอเธนส์ในสมัยของคลีสธีนีส (Cleisthenes) โดยชนชั้นนำกลุ่มต่าง ๆ ขณะนั้นตระหนักถึงความทะเยอทะยานทางการเมืองของมวลชน (mass) และเห็นว่ามันสามารถเป็นเครื่องมือชิ้นใหม่ในการต่อสู้ทางการเมืองของพวกเขาได้ ชนชั้นนำเหล่านั้นต่างพากันสนับสนุนให้อำนาจมวลชนอย่างแข็งขัน ส่งผลให้พวกเขาสามารถเอาชนะปรปักษ์ทางการเมืองได้ แต่ผลที่เกิดขึ้นตามมาก็กลับตาลปัตร ตรงที่พวกเขาไม่สามารถมีสถาบันทางการเมืองที่จะควบคุมมวลชนเหล่านั้นไว้ได้อย่างจริงจัง มวลชนกลับมีอำนาจทางการเมืองมากขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งผลดังกล่าวนี้มีได้เป็นความตั้งใจที่แท้จริงของกลุ่มชนชั้นนำนั้น จากกรณีดังกล่าวนี้ เอลสเตอร์ชี้ว่า ชนชั้นนำดังกล่าวได้ตกอยู่ในสภาพการณ์ของทางสองแพร่งของนักโทษนั่นเอง จากการศึกษาสาเหตุเสียอำนาจทางการเมืองไปจากการพยายามที่จะเอาชนะอีกฝ่ายหนึ่ง โดยการให้อำนาจแก่มวลชน⁵⁵

เอลสเตอร์ชี้ว่า ถึงแม้มนุษย์มีแนวโน้มที่จะติดกับดักของเกมลักษณะนี้เช่นเดียวกับสัตว์ แต่หากมีการเปลี่ยนแปลงบางอย่างขึ้นกับรูปแบบของเกม มนุษย์ก็จะสามารถพบทางออกของเกมนี้ได้ ขณะที่สัตว์ทำไม่ได้ รูปแบบของเกมที่เปลี่ยนไปนี้ คือเปลี่ยนจากเกม “ทางสองแพร่งของนักโทษ” เป็นเกมหลักประกัน (the Assurance Game) ซึ่งเป็นเกมที่มีจุดต่างสำคัญที่แตกต่างจากเกม “ทางสอง

⁵⁴ เฟิงอ้าง

⁵⁵ Jon Elster. (2004). *Closing the Books: Transitional Justice in Historical Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press. p. 6 อ้างใน ไชยันต์ ไชยพร, จอน เอลสเตอร์กับทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล (rational choice theory), อ้างแล้ว.

แพรงของนักโทษ” นั่นคือ เกมหลักประกันมีการสื่อสารข้อมูลระหว่างผู้เล่นทุกฝ่าย เกมนี้เป็นที่รู้จักกันในอีกชื่อหนึ่งคือ “เกมล่ากวาง” (the Stag Hunt) ซึ่งเชื่อกันว่าคนที่เป็ต้นคิดเกมนี้คือ ฌอง ฌาคส์ รูสโซ (Jean-Jacque Rousseau) นักปรัชญาการเมืองชาวฝรั่งเศสสมัยศตวรรษที่ 18 โดยรูสโซได้กล่าวไว้ว่า “ทั้งหมดนี้คือ วิธีการของมนุษย์ที่สามารถจะมีเกี่ยวกับความคิดอย่างหยาบ ๆ ในเรื่องของการรวมตัวกันและวิธีการเติมเต็มความต้องการให้กันและกัน แต่นั่นก็ตราบเท่าที่มันเป็นผลประโยชน์เฉพาะหน้าและสามารถจับต้องได้อย่างปัจจุบันทันด่วนเท่านั้น ส่วนในเรื่องของการคาดการณ์ถึงประโยชน์ในภายภาคหน้า ก็ไม่ได้มีความหมายใด ๆ ต่อพวกเขาเลย และมันจะยิ่งห่างไกลจากพวกเขาไปอีก ถ้าผลประโยชน์นั้นเป็นสิ่งที่อยู่ในอนาคตอันไกลโพ้น เพราะว่าพวกเขาไม่เคยแม้แต่จะคิดถึงวันรุ่งขึ้นด้วยซ้ำ เช่น ถ้าในกรณีเกี่ยวกับการล่า

กวางพวกเขาแต่ละคนจะเข้าใจในทันทีว่า พวกเขาจำเป็นต้องร่วมมือกันอย่างเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน แต่ถ้าในกรณีที่บังเอิญมีกระต่ายตัวหนึ่งวิ่งผ่านหน้าคน ๆ หนึ่ง ในหมู่คนที่กำลังล่ากวางอยู่ เราก็ไม่ต้องสงสัยเลยว่า คน ๆ นั้นจะเปลี่ยนไปได้ตามจับกระต่ายโดยปราศจากการลังเล และการที่ไปไล่จับกระต่ายตัวนั้น เขาก็ไม่ได้กังวลต่อการล่ากวางที่เพื่อน ๆ ของเขาอาจจะจับมันไม่สำเร็จเพราะสาเหตุที่เขาละทิ้งตำแหน่งหน้าที่ [2/10] มันเป็นเรื่องง่ายมากที่จะเข้าใจว่า แต่ละการรวมกลุ่มและปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างมนุษย์นั้นไม่ได้เรียกร่องภาษา มากเกินกว่าภาษาที่ใช้ในการรวมกลุ่มของฝูงอีกาหรือฝูงลิง...”⁵⁶

ก่อนอื่นเราควรทำความเข้าใจเกี่ยวกับโครงสร้างของ “เกมหลักประกัน” นี้ก่อนว่าเป็นเช่นไร โครงสร้างนี้มองเผิน ๆ เหมือนจะไม่ต่างจากเกม “ทางสองแพรงของนักโทษ” เท่าใดนัก

ตารางที่ 2: เกมหลักประกัน (The Assurance Game)

นักล่า ก./นักล่า ข.	ร่วมมือ	ไม่ร่วมมือ
ร่วมมือ	เนื้อกวาง/เนื้อกวาง	กลับบ้านมือเปล่า/เนื้อกระต่าย
ไม่ร่วมมือ	เนื้อกระต่าย/กลับบ้านมือเปล่า	เนื้อกระต่าย/เนื้อกระต่าย

⁵⁶ ดู ความเรียงว่าด้วยต้นกำเนิดและรากฐานแห่งความไม่เท่าเทียมกันของมวลมนุษยชาติ (Discourse on the Origin and Basis of Inequality Among Men) ฌอง ฌาคส์ รูสโซ เขียน ศุภชัย ศุภผล แปล, ปิยศิลป์ บุลสถาพร บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยามปริทัศน์ จำกัด: สิงหาคม 2555), หน้า 73 อ้างใน ไชยันต์ ไชยพร, จอน เอลสเตอร์กับทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล (rational choice theory), อ้างแล้ว.

แต่ในความเป็นจริง เกมนี้ต่างจากเกมแบบทางสองแพร่งของนักโทษมาก เนื่องจากเป็นเกมที่ไม่มียุทธศาสตร์เด่นที่ไม่ว่าผู้เล่นคนอื่น ๆ จะเลือกทำแบบใด ยุทธศาสตร์นี้จะให้ประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เล่นที่เลือกใช้มัน ในเกมหลักประกัน ผู้เล่นแต่ละคนจะเลือกใช้ยุทธศาสตร์แบบใดนั้นขึ้นอยู่กับข้อมูลของแต่ละคนมี หากทุกคนมีข้อมูลไม่ครบ เช่น ไม่รู้ว่าเจตนาของผู้เล่นคนอื่น ๆ เป็นอย่างไร เกมนี้ก็จะมิลักษณะเข้าใกล้เกม “ทางสองแพร่งของนักโทษ” มากขึ้น และผู้เล่นทุกคนก็จะมีแนวโน้มที่จะเลือกใช้ยุทธศาสตร์ตามหลักแบบ “maximin” นั่นคือ เลือกใช้ยุทธศาสตร์ที่จะป้องกันความสูญเสียที่จะเกิดกับตนให้เหลือน้อยที่สุด คือ การไม่ร่วมมือ แต่ในทางกลับกัน หากผู้เล่นทุกคนมีข้อมูลครบถ้วน เช่น รู้เจตนาของผู้เล่นคนอื่น ๆ ว่าต้องการร่วมมือกันเพื่อให้ทุกคนได้รับประโยชน์สูงสุด รวมทั้งรู้ว่าผู้เล่นคนอื่น ๆ คาดหวังให้เขาร่วมมือเช่นเดียวกันเพื่อที่ทุกคนจะได้รับประโยชน์สูงสุด เพราะหากมีผู้เล่นเพียงคนเดียวในเกมนี้ที่ไม่ร่วมมือ คนทุกคนก็จะพากันเสียประโยชน์ที่ดีที่สุดไป ถ้าผู้เล่นทุกคนมีข้อมูลเช่นที่ว่านี้ พวกเขาก็มีแนวโน้มที่จะใช้ยุทธศาสตร์แบบร่วมมือกันซึ่งเป็นทางออกที่ดีที่สุดของเกมนี้นั่นเอง⁵⁷ ในแง่นี้สิ่งที่เป็นหัวใจหรือเงื่อนไขของความสำเร็จของ

เกมนี้ คือ การร่วมมือกันของผู้เล่นทุกคนเพื่อให้ทุกคนได้รับประโยชน์สูงสุดร่วมกันจะเกิดขึ้นได้หากให้ผู้เล่นทุกคนเข้าถึงข้อมูลได้อย่างครบถ้วน⁵⁸ แต่หากผู้เล่นคนหนึ่งหรือหลายคนเกิดรู้สึกสงสัยหรือมีความไม่มั่นใจแม้แต่น้อยในเจตนาของผู้เล่นคนอื่น ๆ เกมนี้ก็จะพลิกกลับเป็นเกมที่มียุทธศาสตร์เด่นเป็นความไม่ร่วมมือกันทันที⁵⁹

เอลสเตอร์ชี้ว่า ในกรณีของมนุษย์ เงื่อนไขที่จะทำให้ทุกคนเข้าถึงข้อมูลได้อย่างครบถ้วนสามารถเกิดขึ้นได้หรือเป็นไปได้ อย่างเช่น ในกรณีของชุมชนขนาดเล็กที่ทุกคนรู้จักกันและกันอย่างทั่วถึง เห็นกันมานานตั้งแต่แต่ละคนยังเป็นเด็กเล็ก ๆ คนแต่ละคนย่อมมีเหตุผลที่ดีที่จะไว้นื้อเชื่อใจกันและกัน หรือหากเป็นสังคมขนาดใหญ่ขึ้นมาแต่สามารถบริหารจัดการให้มีบุคคลภายนอกที่ไม่มีส่วนได้ส่วนเสียในเกมทำหน้าที่คอยเป็นคนกลางหรือผู้ประสานงานข้อมูลระหว่างผู้เล่นทุกฝ่าย ตัวอย่างเช่น รัฐบาลที่คอยทำหน้าที่ดังกล่าวนี้เพื่อให้แน่ใจว่าทุกคนมีข้อมูลที่ครบถ้วนและทันกาล ซึ่งสิ่งเหล่านี้ก็จะช่วยตอบสนองเงื่อนไขเรื่องข้อมูลได้ทำให้มนุษย์สามารถร่วมมือกันเพื่อประโยชน์สูงสุดในสถานการณ์ที่มีโครงสร้างแบบหลักประกันนี้ได้⁶⁰

งานวิจัยที่ดูจะสนับสนุนประเด็นดังกล่าวนี้

⁵⁷ Jon Elster, *Ulysses and the Sirens: Studies in Rationality and Irrationality*, op.cit., p. 22; Jon Elster, *Logic and Society*, op.cit., p. 154 อ้างใน ไชยันต์ ไชยพร, จอน เอลสเตอร์กับทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล (rational choice theory), อ้างแล้ว.

⁵⁸ เพิ่งอ้าง

⁵⁹ Elster (1978), op.cit. อ้างใน ไชยันต์ ไชยพร, จอน เอลสเตอร์กับทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล (rational choice theory), อ้างแล้ว.

⁶⁰ Jon Elster, *Ulysses and the Sirens: Studies in Rationality and Irrationality*, op.cit., p. 22 อ้างใน ไชยันต์ ไชยพร, จอน เอลสเตอร์กับทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล (rational choice theory), อ้างแล้ว.

คือ งานของเอ็ดเวิร์ด วิลสัน (Edward O. Wilson) นักสังคมชีววิทยา (sociobiology) ที่ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมบางอย่างของสัตว์ที่ดูเหมือนเข้าข่ายเป็นความร่วมมือกันในแบบที่กล่าวมา นั่นคือ การที่ฝูงปลาปะการังชื่อ “*Pempheris oualensis*” มีพฤติกรรมญาติกับปลานักล่าชื่อ “*Cephalopholis argus*” โดยร่วมหลบซ่อนตัวอยู่ในถ้ำแห่งเดียวกับปลานักล่าดังกล่าว และยอมให้พวกมันกินพวกตนเป็นอาหารได้จำนวนน้อย ๆ โดยแลกกับความปลอดภัยจากสัตว์นักล่าอื่นๆในตอนกลางวัน วิลสันได้กล่าวเป็นนัย ๆ ว่า พฤติกรรมดังกล่าวนี้เหมือนบ่งชี้ว่า ปลาปะการังสามารถค้นพบทางออกในเกมที่เป็นทางออกที่เป็นความร่วมมือกันได้⁶¹

แต่กระนั้น เอลสเตอร์ก็ปฏิเสธข้อสรุปดังกล่าวนี้ของวิลสัน โดยเขาเห็นว่า พฤติกรรมเช่นนี้ของฝูงปลาปะการังไม่อาจถือได้ว่าเป็นการค้นพบทางออกของเกมที่เป็นความร่วมมือกัน และเป็นเพียงแค่การปรับตัวเชิงวิวัฒนาการ (natural evolution) เท่านั้น สิ่งที่ทำให้การปรับตัวนี้มีความคงที่ (individually stable) ได้สำหรับปลาปะการังแต่ละตัวนั้นเกิดจากเงื่อนไขที่ว่าหากมีปลาตัวใดที่อุตรวิสัยออกไปกลางทะเลเปิดในตอนกลางวัน ปลาตัวนั้นย่อมมีโอกาสถูกจับกินเป็นอาหารมากกว่าการหลบ

ซ่อนอยู่ในถ้ำ ดังนั้น มันจึงยอมเสี่ยงที่จะถูกปลานักล่าในถ้ำจับกินแทน ในทางกลับกัน การจะมองว่าพฤติกรรมนี้เป็นทางออกที่เป็นความร่วมมือกันได้นั้น เอลสเตอร์เห็นว่า เราต้องสามารถอธิบายได้ด้วยว่ามีเหตุผลที่ดีอะไรที่ปลาแต่ละตัวจะเลือกใช้พฤติกรรมนี้ตั้งแต่ต้น แต่ดูเหมือนจะไม่มีเหตุผลเช่นที่ว่าอยู่ เนื่องจากปลาตัวใดก็ตามที่ว่ายน้ำเข้าไปหลบในถ้ำที่มีปลานักล่าหลบซ่อนอยู่เป็นตัวแรก ๆ ย่อมถูกจับกินเป็นอาหารเป็นตัวแรก ๆ ด้วยอย่างไม่ต้องสงสัย⁶²

ใน *Logic and Society* (1978) และ *Explaining Social Behavior* (2007) เอลสเตอร์ได้อธิบายถึงลักษณะประการที่สองของความ เป็นเหตุเป็นผลชนิดสมบูรณแบบของมนุษย์ไว้อย่างละเอียดขึ้นกว่าใน *Ulysses and the Sirens: Studies in Rationality and Irrationality* (1979) ของเขา⁶³ โดยในงานสองชิ้นดังกล่าวนี้ เอลสเตอร์เชื่อมโยงลักษณะของการคิดเชิงยุทธศาสตร์เข้ากับการคิดแบบทฤษฎีเกม (game theory) อย่างค่อนข้างจะครบถ้วนเป็นระบบกว่า และยังชี้ให้เห็นด้วยว่า การที่ผู้กระทำที่มีความเป็นเหตุเป็นผลเชิงยุทธศาสตร์สามารถตัดสินใจเลือกใช้ยุทธศาสตร์ที่แตกต่างกันในสถานการณ์ที่มีโครงสร้างของปฏิสัมพันธ์แบบที่

⁶¹ ไชยันต์ ไชยพร, จอน เอลสเตอร์กับทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล (rational choice theory), อ้างแล้ว.

⁶² Jon Elster, *Ulysses and the Sirens: Studies in Rationality and Irrationality*, op.cit., p. 23. และดู Edward O. Wilson. (1975). *Sociobiology: The New Synthesis*. Cambridge, Mass: Belknap Press of Harvard University Press. อ้างใน ไชยันต์ ไชยพร, จอน เอลสเตอร์กับทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล (rational choice theory), อ้างแล้ว.

⁶³ ดูเพิ่มเติมเกี่ยวกับเรื่องปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เป็นผู้กระทำการได้ใน Jon Elster, *Logic and Society*, op.cit. และ Jon Elster, *Explaining Social Behavior*, op.cit. อ้างใน ไชยันต์ ไชยพร, จอน เอลสเตอร์กับทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล (rational choice theory), อ้างแล้ว.

แตกต่างกันเพื่อให้ตนได้ผลลัพธ์ที่ดีที่สุด สถานการณ์นั้น ๆ ได้⁶⁴ นำไปสู่ผลลัพธ์ที่สำคัญมากประการหนึ่งของการที่มนุษย์มาอยู่รวมกันเป็นสังคม และผลลัพธ์ที่ว่านี้คือ พฤติกรรมที่เรียกว่า “การกระทำร่วมกัน” (collective action) ได้⁶⁵ ซึ่ง “การกระทำร่วมกัน” (collective action) นี้ หมายถึง การกระทำที่จะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดสำหรับทุกคนในสังคม แต่โดยตัวมันเองเป็นการกระทำที่คนแต่ละคนไม่มีแรงจูงใจหรือแรงกระตุ้นที่จะลงมือกระทำก่อน (individually inaccessible) และแม้กระทำไปแล้วก็ยังคงอาจเลิกทำ (individually unstable) เมื่อใดก็ได้ หากเกิดความระแวงสงสัยในเจตนาที่จะร่วมมือของคนอื่นหรือเกิดความหวงในผลประโยชน์ส่วนตนขึ้นมา⁶⁶

อย่างไรก็ตาม ในขั้นนี้เราอาจสรุปได้เพียงแค่ว่า หากมนุษย์ที่เป็นผู้กระทำไม่มีหรือไม่ใช้ลักษณะประการที่สองของความเป็นเหตุเป็นผล สมบูรณ์แบบ คือ ความคิดเป็นเหตุเป็นผลเชิงยุทธศาสตร์แบบไม่คงที่ (strategically rational actor) ผลลัพธ์ที่จะตามมาอย่างแน่นอน คือ การเสียประโยชน์ที่อาจได้รับในปฏิสัมพันธ์ที่มีลักษณะเป็นเกมในแบบที่แตกต่างกันไป ตัวอย่างได้แก่ เกมร้านค้าโซ่ห่วยที่มีสาขา (a chain store)

ถือเป็นตัวอย่างที่ดีสำหรับประเด็นดังกล่าวนี้ ในเกมนี้มีผู้เล่นสองราย ผู้เล่นรายแรกเป็นเจ้าของร้านโซ่ห่วย ซึ่งมีสาขากระจายอยู่ในหลายอำเภอทั่วประเทศ และผู้เล่นรายที่สองเป็นผู้ประกอบการรายใหม่ที่ต้องการเข้ามาเปิดร้านโซ่ห่วยแข่งกับร้านที่ครองตลาดอยู่เดิม ผู้เล่นรายแรกต้องพบกับความท้าทายที่มีผู้ประกอบการเจ้าใหม่หวังเข้ามาเป็นคู่แข่งทางการตลาดของตน และต้องตัดสินใจว่าจะรับมือกับการท้าทายด้วยการใช้ยุทธวิธีขายตัดราคา เพื่อให้อีกฝ่ายต้องแบกรับความขาดทุนมากจนต้องปิดกิจการไปหรือไม่ หรือจะยอมแบ่งปันตลาดกับคู่แข่งรายใหม่ ขณะที่ผู้เล่นรายที่สองต้องตัดสินใจว่าจะเข้ามาเปิดร้านแข่งในย่านที่มีเจ้าอื่นครองตลาดอยู่แล้ว หรือจะเลี่ยงไปเปิดร้านในอำเภออื่นแทน⁶⁷ ในกรณีนี้หากคนที่ตกอยู่ในสถานะของผู้เล่นรายใดรายหนึ่งไม่ใช้การคิดแบบยุทธศาสตร์เลย เช่น ฝ่ายแรกยอมให้ฝ่ายหลังเข้ามาแบ่งปันตลาดได้ง่าย ๆ หรือฝ่ายหลังบุกเข้ามาเปิดร้านในอำเภอเดียวกับเจ้าของตลาดโดยไม่ดูตาม้าตาเรือ ก็อาจจะเสียเปรียบฝ่ายที่ใช้การคิดแบบยุทธศาสตร์ จนเสียหายขาดทุนถึงขั้นต้องปิดกิจการไปเลยก็ได้⁶⁸ ในกรณีของปฏิสัมพันธ์ที่มีลักษณะเป็นเกมแบบอื่น ๆ

⁶⁴ Jon Elster, *Explaining Social Behavior*, op.cit., pp. 312-313 อ้างใน ไชยันต์ ไชยพร, จอน เอลสเตอร์กับทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล (rational choice theory), อ้างแล้ว.

⁶⁵ Jon Elster, *Explaining Social Behavior*, op.cit., pp. 312-335; Jon Elster, “Rationality, Morality, and Collective Action,” in *Ethics* 96 (1) 1985, pp. 136-139 อ้างใน ไชยันต์ ไชยพร, จอน เอลสเตอร์กับทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล (rational choice theory), อ้างแล้ว.

⁶⁶ ดู Jon Elster. (1989). *The Cement of Society: A Study of Social Order*. Cambridge: Cambridge University Press. pp. 1-16; Jon Elster, *Explaining Social Behavior*, op.cit., pp. 388-400.

⁶⁷ ไชยันต์ ไชยพร, จอน เอลสเตอร์กับทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล (rational choice theory), อ้างแล้ว.

⁶⁸ ดูรายละเอียดเกี่ยวกับเกมชนิดนี้และโครงสร้างผลตอบแทนของเกมใน Jon Elster, *Explaining Social Behavior*, op.cit., p. 338-9 อ้างใน ไชยันต์ ไชยพร, จอน เอลสเตอร์กับทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล (rational choice theory), อ้างแล้ว.

ก็เช่นเดียวกัน ถ้าผู้เล่นขาดการคิดเชิงยุทธศาสตร์ ก็อาจหมดโอกาสได้รับประโยชน์ หรืออาจต้องเสียประโยชน์ ในลักษณะที่เข้าเนื้อจากการมีปฏิสัมพันธ์ ครั้งนั้น ๆ ก็เป็นไปได้

จากข้างต้น จะเห็นได้ว่าทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผลของเอลสเตอร์ได้เสนอว่า ในการแก้ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันและการยอมรับการทุจริตคอร์รัปชัน โดยมีพื้นฐานมาจากการกระทำที่มุ่งผลประโยชน์ส่วนตัวสูงสุดโดยลงทุนน้อยที่สุด เราไม่จำเป็นต้องคาดหวังให้คนเป็นดีหรือเสียสละเพื่อสังคมเท่ากับให้พวกเขาได้เรียนรู้ถึงวิธีการที่พวกเขาจะได้ประโยชน์สูงสุดและลงทุนน้อยที่สุดในหลายมิติ และชี้ให้พวกเขาเห็นว่าในบางสถานการณ์หรือในบริบทสาธารณะ พวกเขาจำเป็นต้องเรียนรู้ที่จะใช้เหตุผลเชิงยุทธศาสตร์ เพื่อที่ว่าในที่สุดแล้วพวกเขาจะไม่ตัดสินใจวิธีการที่ลงเอยด้วยการทำลายผลประโยชน์ของพวกเขาเองหรือกลับได้ผลประโยชน์น้อยกว่าที่พวกเขาคาดหวังที่จะได้

ขณะเดียวกัน การวิเคราะห์ของเอลสเตอร์ชี้ว่า ทางแก้ปัญหาดังกล่าวอาจอยู่ที่การเพิ่มต้นทุน (cost) สำหรับคนที่ไม่ยอมร่วมมือ เช่น บทลงโทษทางกฎหมาย (เช่น การมีโทษจำหรือปรับ) หรือการลงโทษทางสังคม (social sanction) (เช่น ไม่คบค้าสมาคม การประณาม การหยุดความสัมพันธ์ทางการทูต) หรือแม้แต่การอาศัยชนบประเพณี วัฒนธรรม และศาสนา (เช่น ไม่ให้ร่วมงานบุญหรือเข้าวัด ฯลฯ)

จากที่กล่าวมาข้างต้น หากเราลองเชื่อมโยงเข้ากับกรณีพฤติกรรมบางอย่างของนักการเมืองไทย โดยผู้เขียนขอใช้กรณีของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร เป็นตัวอย่าง แต่มีได้ต้องการชี้ว่า พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร เท่านั้น ที่มีพฤติกรรมเช่นนี้และประชาชนก็ยังให้การสนับสนุน เพราะยังมีคนอื่นเป็นจำนวนมาก ที่มีพฤติกรรมแบบเดียวกันและประชาชนก็ยังให้การสนับสนุน ดังที่นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้กล่าวไว้ว่า หากไม่มี พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร “ก็ยังมีคนอย่างทักษิณที่พร้อมจะเข้ามาเป็นนายกฯ ต่อไปได้ไม่มีที่สิ้นสุด...”⁶⁹ โดยนิธิให้เหตุผลว่า สาเหตุสำคัญของวิกฤตปัญหาดำรงอยู่ในวัฒนธรรมทางการเมืองของสังคมไทยเอง และการแก้ปัญหาดังกล่าวนี้นิธิกล่าวว่า “สิ่งที่เราต้องขับไล่ออกไปจากการเมืองของเรา ขับไล่ออกจากตำแหน่งผู้นำทางการเมือง ขับไล่ออกไปจากวิถีคิดและโลกทรรศน์ของสังคมไทย คือ วัฒนธรรมของคนอย่างทักษิณ”⁷⁰ ผู้เขียนเห็นด้วยกับนิธิว่า สาเหตุของปัญหาดังกล่าวอยู่ที่วัฒนธรรมและวิถีคิด แต่ไม่เห็นด้วยว่าเป็นวัฒนธรรมและวิถีคิดที่ดำรงอยู่แต่เฉพาะในสังคมไทยเท่านั้น แต่วัฒนธรรมและวิถีคิดดังกล่าวดำรงอยู่ในสังคมอื่น ๆ ด้วย ดังที่ปรากฏและยืนยันในงานวิจัย “Why Do Corrupt Governments Maintain Public Support?” (2007) และ “Why do voters forgive corrupt politicians ?” (2012)

ในกรณีของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร เรา จะพบว่า การซื้อขายหุ้นโดยหาทางเลี่ยงภาษี (อย่าง

⁶⁹ นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2549). วัฒนธรรมคนอย่างทักษิณ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน. อ้างใน ไชยันต์ ไชยพร. (2557). นิธิ เอียวศรีวงศ์ ใน/กับ วิกฤตการเมืองไทย. กรุงเทพฯ: คบไฟ.

⁷⁰ นิธิ เอียวศรีวงศ์. วัฒนธรรมคนอย่างทักษิณ. เพิ่งอ้าง, หน้า 15 อ้างใน ไชยันต์ ไชยพร, นิธิ เอียวศรีวงศ์ ใน/กับ วิกฤตการเมืองไทย, เพิ่งอ้าง, หน้า 127.

ถูกกฎหมายหรือไม่) ของครอบครัวของผู้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีถือว่าการกระทำที่เห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนตัวอย่างสุดโต่ง ในขณะที่คนอื่นจำนวนมากต้องเสียภาษี หรือหากเสียภาษี (อย่างผิดกฎหมาย) และถูกจับได้ ก็ต้องถูกลงโทษ ในขณะที่การดำเนินการทางกระบวนการยุติธรรมต่อกรณีธุรกรรมของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ยังไม่สิ้นสุด ทั้งยังมีความพยายามที่จะล้มกระบวนการดังกล่าวโดยการแก้ไขรัฐธรรมนูญและการแทรกแซงองค์กรที่เกี่ยวข้องกับคดีดังกล่าว ดังนั้น ตามที่เอลสเตอร์เสนอวิธีการแก้ปัญหาโดยการเพิ่มต้นทุนสำหรับคนที่ไม่ยอมร่วมมือและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวอย่างรุนแรงจากการหาทางเลี่ยงภาษี โดยการลงโทษทางกฎหมายจึงยังไม่สามารถบรรลุผลสำเร็จได้สำหรับกรณี พ.ต.ท. ทักษิณ แม้ว่าประชาชนจำนวนหนึ่งที่ผ่านมา ได้พยายามใช้ขบจาริตทาง “จริยธรรมคุณธรรม” ในการประท้วงลงโทษทางสังคม (social sanction) ต่อ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ซึ่งแนวทางดังกล่าวก็เป็นอีกทางเลือกหนึ่งในการแก้ปัญหาที่เอลสเตอร์เสนอไว้ แต่ก็มีผู้คนอีกจำนวนหนึ่งออกมาปกป้อง พ.ต.ท. ทักษิณ โดยใช้ตรรกะวิบัติว่าถึงแม้ พ.ต.ท. ทักษิณ จะเลี่ยงภาษี แต่สามารถออกนโยบายสาธารณะที่ก่อให้เกิดอรรถประโยชน์แก่คนส่วนใหญ่ที่เป็นคนยากจน “รับคนโกงได้หากทำงานได้หรือทำงานเก่ง” โดยเมื่อถั่วเฉลี่ยบวกลบกันแล้ว พ.ต.ท. ทักษิณ ก็เป็นนักการเมืองที่ให้ประโยชน์และความสุขแก่คนส่วนใหญ่มากกว่า

นักการเมืองที่ผ่านมา ดังนั้น ผู้คนเหล่านี้จึงเห็นว่าประเด็นข้ออ้างเรื่องจริยธรรมทางการเมืองที่ประชาชนจำนวนหนึ่งใช้โจมตีการเลี่ยงภาษีของ พ.ต.ท. ทักษิณ ฟังไม่ขึ้นเมื่อเทียบกับประโยชน์และความสุขที่คนส่วนใหญ่ได้รับ แต่ถ้าเชื่อมโยงเรื่องการยอมรับการเลี่ยงภาษีของ พ.ต.ท. ทักษิณ กับเรื่องการบุกรุกป่าตัดต้นไม้ข้างต้น เราจะพบว่า ในที่สุดแล้วทุกคนที่เคยยอมจ่ายภาษีตามกฎหมายตามหน้าที่ของประชาชนพลเมืองที่ดีที่เห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนรวมก็จะหันมาหาทางเลี่ยงภาษีแบบ พ.ต.ท. ทักษิณ โดยอาจจะอ้างว่าเงินที่เลี่ยงภาษีนั้นได้ถูกนำไปทำบุญสร้างกุศลหรือช่วยเหลือคนยากไร้หรือคอร์รัปชัน โกง หรือมีธุรกิจมืด แต่จะเอาส่วนหนึ่งที่ได้แบ่งไปให้คนจน ฯลฯ

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามในงานวิจัยของผู้เขียนที่จังหวัดนครพนม⁷¹ ในเบื้องต้นกลุ่มประชากรที่ให้สัมภาษณ์ยืนยันถึงทัศนะที่ว่า “รัฐบาลทุกรัฐบาลโกงทั้งนั้น ดังนั้น หากรัฐบาลใดที่โกงแต่สามารถทำประโยชน์ให้ประชาชนได้มากกว่ารัฐบาลอื่น ย่อมยอมรับได้” โดยผิวเผินทัศนะดังกล่าวนี้มีเหตุมีผลอย่างยิ่ง และดูจะสอดคล้องกับสมมุติฐานเกี่ยวกับมนุษย์ในทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผลของเอลสเตอร์ ดังนั้น ผู้เขียนซึ่งเป็นผู้สัมภาษณ์กลุ่มประชากรดังกล่าวจึงไม่โต้แย้ง แต่ได้ถามกลับไปว่า ถ้าเช่นนั้นแล้วควรจะให้โกงเท่าไรและผลงานเท่าไรถึงจะเป็นที่ยอมรับหรือไม่ยอมรับได้ และคำตอบที่ผู้เขียนได้จาก

⁷¹ ระหว่างวันที่ 1-2 มิถุนายน พ.ศ. 2554 ส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาระบบการเมืองประชาธิปไตยเพื่อความ เป็นธรรมและเสมอภาคในกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย (HS1068A)” ภายใต้โครงการพัฒนามหาวิทยาลัยแห่งชาติ คลัสเตอร์ความมั่นคงของมนุษย์ (Human Security) พ.ศ. 2554-2556 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พวกเขา ผู้เขียนจะนำไปเสนอให้บรรจุเข้าไปในรัฐธรรมนูญเพื่อเป็นหลักการและนโยบายรัฐ และจะไม่ต้องมาถกเถียงขัดแย้งกันอย่างรุนแรงกันอีกต่อไป กลุ่มประชากรได้เสนอตัวเลขต่าง ๆ กัน เช่น บางคนว่าให้โงงได้ร้อยละสามสิบ ส่วนร้อยละเจ็ดสิบ คือผลงาน แต่บางคนก็ว่าร้อยละสามสิบมากเกินไป ฯลฯ แต่ก็ยังหาข้อยุติไม่ได้ ผู้วิจัยได้ตั้งคำถามต่อไปว่า เงินที่ พ.ต.ท. ทักษิณ เสียภาษีนั้น ถ้าแบ่งมาใช้เป็นงบประมาณสำหรับโครงการ 30 บาทรักษาทุกโรค หรือโครงการอื่น ๆ ประชาชนจะได้ประโยชน์มากขึ้นหรือไม่ เงินที่เป็นงบของโครงการ ที่ก่อประโยชน์สาธารณะนั้นก็เอามาจากเงินของ พ.ต.ท.ทักษิณ หรือเป็นเงินของประชาชนเองทั้งหมด และที่ว่าให้ยอมให้ “โงงได้” นั้น โงงใคร

ผู้เขียนขอให้กลุ่มประชากรไปหารือ และให้แต่ละคนขบคิดในประเด็นนี้ และนำข้อสรุปมาคุยกันในเช้าวันรุ่งขึ้น และผู้เขียนยืนยันว่า จะนำข้อสรุปไปปรณรงค์เป็นเนื้อหาในรัฐธรรมนูญ และจะไม่ได้โต้แย้งในเชิงจริยธรรมศีลธรรมคุณธรรมด้วย กลุ่มประชากรวิจารณ์โต้แย้งว่า ไม่เห็นด้วยกับประเด็นเรื่องคนดี เพราะจริยธรรมศีลธรรมเป็นเรื่องที่แต่ละคนจะให้ค่าน้ำหนักและแต่ละคนก็มีมุมมองต่าง ๆ กันไป แต่เรื่องการเมืองจะต้องเป็นเรื่องของความสามารถในการตอบสนองประโยชน์แก่ประชาชน

ในวันรุ่งขึ้น คำตอบที่ได้จากพวกเขา คือ พวกเขาไม่ต้องการให้โงงเลย และพวกเขาก็ต้องการ

ได้ประโยชน์สูงสุดในทุก ๆ โครงการของนโยบายสาธารณะ เพราะสิ่งที่พวกเขาลงทุนไป คือ คะแนนเสียงเลือกตั้งของพวกเขา ซึ่งถือว่าเป็นต้นทุนที่เขา ลงไปและก็มากเพียงพอที่จะเรียกร้องผลประโยชน์ ให้ได้มากที่สุดด้วย คำตอบดังกล่าวนี้ยืนยันสมมติฐาน ในทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผลของเอลสเตอร์ และยืนยันสมมติฐานความเชื่อในความสามารถของการใช้เหตุผลเชิงยุทธศาสตร์ของมนุษย์แต่ละคน ในทฤษฎีดังกล่าว หากมนุษย์แต่ละคนมีเวลาที่จะไตร่ตรองขบคิดและใช้เหตุผลเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวของแต่ละคนอย่างอิสระและอย่างจริงจัง

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ทำให้เห็นได้ว่า จากมุมมองของจุดยืนบางจุดยืน อาจสรุปเรียก ปัญหาที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ว่าเป็นปัญหาที่เกิดจากสภาวะ “ตรรกะวิบัติทางจริยธรรม” ของคนในสังคม แต่สำหรับจุดยืนของทฤษฎีการเมืองสมัยใหม่อย่าง ทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผลของ เอลสเตอร์ “ตรรกะวิบัติในการใช้เหตุผล” ของคนในสังคม น่าจะเป็นการวินิจฉัยที่ถูกต้องและสามารถแก้ไขปัญหา ได้อย่างมี “เหตุผล” กว่า การแก้ไขเยียวยาทางจริยธรรม⁷²

⁷² แต่กระนั้น ในอีกแง่มุมหนึ่ง ในปรัชญาการเมืองโบราณของเพลโตและอริสโตเติล “เหตุผลกับจริยธรรม” เป็นสองสิ่งที่ไม่แยกออกจากกัน นั่นคือ “ตรรกะวิบัติทางจริยธรรม” กับ “ตรรกะวิบัติในการใช้เหตุผล” เป็นปัญหาที่ผูกติดกัน ดู ไชยันต์ ไชยพร, จอน เอลสเตอร์กับทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล (rational choice theory), อ้างแล้ว, ภาคที่สอง, หน้า 307 - 317, 344 - 365, 366 - 397, 398 - 441.

เอกสารอ้างอิง

- ไชยันต์ ไชยพร (2557). จอน เอลสเตอร์กับทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล (Rational Choice Theory). กรุงเทพฯ: Way of Book.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2549). วัฒนธรรมคนอย่างทักษิณ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- Jon Elster (2004). **Closing the Books: Transitional Justice in Historical Perspective.** Cambridge: Cambridge University Press.
- Jordi Munoz, Eva Anduiza and Aina Gallego (2012, July). Who do voters forgive corrupt politicians? Cynicism, noise and implicit exchange. Paper prepared to be presented at the IPSA (International Political Science Association) conference, Madrid.
- Luigi Manzetti and Carlisle J. Wilson (2007). Why Do Corrupt Governments Maintain Public Support?. **Comparative Political Studies**, 40(8), 949-970.